

Jaana Birling

Oikeus mielekkääseen vapaa-aikaan

”Mun mielestä se on sitä rennosti ottamista.”

Opinnäytetyö

Kevät 2012

Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Sosiaalialan koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosionomi amk

Tekijä: Jaana Birling

Työn nimi: Oikeus mielekkääseen vapaa-aikaan: ”Mun mielestä se on sitä rennosti ottamista.”

Ohjaaja: Kerttu Veikkola

Vuosi: 2012

Sivumäärä: 60

Liitteiden lukumäärä: 4

Tämän työn tarkoituksena on selvittää, millaisena kehitysvammaiset kokevat mielekkään vapaa-ajan ja mitä he tekevät vapaa-ajallaan. Lisäksi tutkimuksessa on huomioitu asuntoloiden työntekijöiden näkökulma; millaisena he kokevat asukkaiden vapaa-ajan vietto mahdollisuudet?

Laitosmaisesta asumisesta on viimeaikoina pyritty luopumaan kehitysvammaispalveluissa. Kehitysvammaisten oman äänen kuulemista korostetaan yhä enemmän. Kehitysvammaisille pyritään takaamaan oikeus itsenäiseen, mutta tuettuun elämään. Vapaa-ajan vietto kysymykset ovat nousseet yhä enemmän pintaan, kun laitostumista pyritään poistamaan. Tästä johtuen tein tutkimukseni liittyen vapaa-aikaan.

Tutkimukseni tutkimusmenetelmäksi valitsin laadullisen tutkimuksen. Haastattelin tutkimustani varten kymmentä asuntolan asukasta teemahaastattelulla. Neljä heistä asuu autetun asumisen yksikössä ja kuusi ohjatun asumisen yksikössä. Lisäksi haastattelin kuutta asuntoloiden työntekijää kyselylomakkeella. Autetun asumisen yksiköstä vastasi neljä työntekijää ja ohjatun asumisen yksiköstä vastasi kaksi työntekijää kyselyyn.

Tuloksista selvisi, että haastateltavat kokivat mielekkääksi vapaa-ajaksi sen, että saa tehdä itse mitä haluaa ja levätä. Asukkaat olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä vapaa-aikaansa ja saamaansa tukeen. Henkilökunnan haastattelujen tuloksissa esille nousi näkemys, että asukkailla on ongelmia vapaa-ajan viettämässä, kuten esimerkiksi tekemisestä on puutetta. Myös henkilöstöresurssit ja henkilökohtaisten avustajien vähyys näkyi henkilökunnan vastauksissa.

Tutkimuksen tulosten pohjalta voidaan todeta, että kehitysvammaiset ja vammaiset näkevät oman elämänsä erilaisilla kuin asuntoloiden henkilökunta. Lisäksi toivon, että tutkimuksesta on hyötyä vapaa-ajan toiminnan kehittämisessä pienellä paikkakunnalla ja toivon tutkimuksen korostavan myös henkilökunnan ja henkilökohtaisen avustajien merkitystä.

Avainsanat: Kehitysvammaisuus, vammaisuus, vapaa-aika, harrastukset, hyvinvointi, vammaispalvelut

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Work

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author: Jaana Birling

Title of thesis: The right to Meaningful Leisure: "I think it's all about taking things easy."

Supervisor: Kerttu Veikkola

Year: 2012

Number of pages: 60

Number of appendices: 4

The purpose of this study is to find out how people with intellectual disabilities would describe enjoyable spare time and what they do in their spare time. In addition, the study takes into account the perspective of the workers in dormitories and how they experience the possibilities of residents' leisure-time activities?

Society tries to get rid of institution-like facilities provided by social services for people with disabilities. Mentally handicapped people should be guaranteed the right to an independent, but supported life. The question about leisure time issues has risen up more and more to the surface, when society tries to give up institutionalization. Because of this I did my thesis about leisure time.

This study is a qualitative research method study. For this study I interviewed ten residents. Four of them need lots of help to get through their days and six of them do not so much. I also interviewed two residential employees from the first group and two from the next one.

The results showed that the interviewees felt that meaningful leisure time is that you can do things you want and get some rest. Residents were generally satisfied with their leisure time and the support they received. The result of the employees' interviews was that the employees feel residents have problems with leisure time; for example, they don't have much to do. Also, the lack of employees and personal assistants were reflected in the responses of the staff.

Based on this study it can be said that the mentally handicapped and disabled persons will see their lives differently than the residential employees. In addition, I hope that the study is useful for development the leisure activities in a small town and I wish that the study shows the importance of staff members and personal assistants.

Keywords: intellectual disability, disability, leisure time, hobbies, welfare, social services for the disabled

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuvioluettelo.....	6
Käytetyt termit ja lyhenteet	7
1 JOHDANTO	8
2 KEHITYSVAMMAISUUS JA VAMMAISUUS.....	10
2.1 Kehitysvammaisuus	10
2.1.1 Lääketieteellinen määritelmä	13
2.1.2 Toimintakyvyn näkökulma.....	13
2.1.3 Sosiaalinen näkökulma	14
2.2 Vammaisuus	14
2.2.1 Yleisyys.....	16
3 MITÄ VAPAA-AIKA ON.....	17
3.1 Määritelmiä	17
3.2 Teoreettiset lähestymistavat	19
3.3 Vapaa-ajan yksilöllisyys	20
3.3.1 Mitkä voivat olla vapaa-ajan esteitä?	22
3.4 Kehitysvammaisten vapaa-aika.....	22
4 HYVINVOINTI	24
4.1 Hyvinvoinnin ajattelumalleja.....	25
4.2 Hyvinvointi eettisesti tarkasteltuna	26
5 VAMMAISPALVELUT	28
5.1 Vammaispalvelulain tarkoitus.....	28
5.2 Henkilökohtainen apu.....	29
5.3 Kuljetuspalvelu	30
5.4 Vapaa-ajan toiminta	31
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA MENETELMÄ	32
6.1 Tutkimuksen kulku	32

	5
6.2 Tutkimusmenetelmä.....	34
6.2.1 Haastattelu.....	35
6.3 Laadullisen tutkimuksen luotettavuus.....	37
7 TUTKIMUKSEN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTELMÄT	39
7.1 Asukkaiden haastattelujen tulokset.....	39
7.1.1 Mielekäs vapaa-aika	39
7.1.2 Järjestettyä toimintaa ja henkilökunnan antama tuki.....	42
7.1.3 Saanko itse päättää?	43
7.1.4 Avun tarve vapaa-ajalla	44
7.1.5 Tiivistelmä	44
7.2 Henkilökunnan kyselyn tulokset.....	46
7.2.1 Järjestettyä toimintaa ja vapaa-ajan vietto ongelmia.....	46
7.2.2 Asukkaiden vapaa-ajan rajoittaminen	47
7.2.3 Vapaa-ajan tärkeys	48
7.2.4 Tuki ja vastuu.....	49
7.2.5 Kehittäminen	50
7.2.6 Tiivistelmä.....	50
8 TULOKSIEN YHTEENVETO.....	52
9 POHDINTA	54
LÄHTEET	57
LIITTEET.....	60

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Vapaa-ajan toimintojen specialisaatioprosessi.....	21
---	----

Käytetyt termit ja lyhenteet

Kehitysvammaisuus	Henkilöllä on vamma hermostossa tai muussa elimessä, hänen on vaikea oppia ja ymmärtää uusia asioita. Suurin vammaisryhmä.
Vammaisuus	Sairauden tai tapaturman aiheuttama vamma. Ei ole kuitenkaan sairaus. Usein toimintakyvyssä on rajoitteita.
Vapaa-aika	Yksilön omaa aikaa, jolloin hän harrastaa, lepää tai tekee häntä miellyttäviä asioita. Kotityöt ja arjen muut velvollisuudet eivät kuulu vapaa-aikaan.
Hyvinvointi	Työ, arkielämä ja harrastukset muodostavat ihmisen hyvinvoinnin. Ihminen tuntee voivansa hyvin.
Vammaispalvelut	Etuudet ja oikeudet joiden avulla tuetaan vammaisten osallisuutta yhteiskuntaan.
Henkilökohtainen apu	Henkilö tarvitsee toisen ihmisen apua tai ohjaamista selviytyäkseen tietystä toiminnasta. Esimerkiksi avustamista ostoksilla. Henkilö voi tukeutua toiseen ihmiseen ja kysyä neuvoa hankalissa tilanteissa.
Henkilökunta	Tarkoitetaan ohjatun ja autetun asumisyksikön työntekijät.

1 JOHDANTO

Kehitysvammaisten henkilöiden parissa työskentely on kiehtonut minua jo silloin, kun aloitin sosionomi opinnot. Erityisesti minua on kiehtonut koko opiskeluaikani heidän asemansa yhteiskunnassa. Heidän asemaansa on saatu paljon jo nykyaikana muutosta, kuitenkin jonkin verran on vielä matkaa tasa-arvoisempaan kohteluun ja itsemääräämisen toteutumiseen.

Kun väliaikaiset ammattikorkeakoulut aloittivat, vuonna 1992 sosiaalialan korkeakoulutuksen oli YK:n julistama vammaisten vuosikymmenen viimeinen vuosi. Teemana oli tuolloin osallistuminen ja tasa-arvo. 1990-luvulla tavoiteltiin tämän jälkeen erilaisia toimintaohjelmilla sitä, että vammaiset henkilöt voisivat elää heidän itsensä asettamia tavoitteita vastaavaa elämää. Lisäksi tärkeää oli se, että luotiin edellytykset vammaisten täysivaltaistumiselle ja yhdenvertaistamiselle. (Räty & Tolvanen 2008, 143.) Itsenäinen elämä ja osallisuus ovat nykyaikana vammaistyössä pinnalla. Tämän myötä ovat nousut esille myös heidän hyvinvointinsa ja voimavarat osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan.

Isoimmissa kaupungeissa kehitysvammaisille ja vammaisille on järjestetty erilaisia palvelumahdollisuuksia, jotka mahdollistavat heidän yhdenvertaisuuden muiden kansalaisten kanssa. Itse näkisin, että pienimmillä paikkakunnilla kehittäminen saattaa olla pysähtynyt. Suuremmilla paikkakunnilla ollaan rakentamassa yhä enemmän ohjatun asumisen yksiköitä ja kannustetaan itsenäisempään elämään. Pienet kunnat taas yhdistyvät kuntaliitoksiksi, jolloin palvelut uudistuvat jatkuvasti ja niitä kehitetään. Vammaisten henkilöiden vapaa-ajan vietto erot näkyvät myös selkeästi isojen ja pienten paikkakuntien välillä. Kaupungeissa ja isoimmissa kunnissa on enemmän harrastemahdollisuuksia, kun taas ehkä pienissä kunnissa. Siksi päätin opinnäytetyöni käsittelevän heidän vapaa-aikaansa. Aiheeni valitsin oman työkokemukseni ja oman mielenkiinnon pohjalta.

Käsittelen teoriaosuudessa opinnäytetyöni pääkäsitteitä, kuten kehitysvammaisuus ja vapaa-aika. Vapaa-aika liittyy olennaisena osana hyvinvointiin, minkä vuoksi tämänkin käsitteen määrittäminen on tärkeää. Vammaispalvelulaki antaa tukea ja mahdollisuuksia mielekkääseen vapaa-aikaan, joten tämä kuuluu oleellisena osana työhöni. Vammaispalvelulain käsittelen kuitenkin soveltuvin osin.

Itse koen vapaa-ajan tärkeänä osana ihmisen elämässä, sillä se antaa voimaa arkeen ja pääsemme toteuttamaan itseämme. Koen aiheeni ajankohtaiseksi ja toivon, että työstäni on apua sekä yhteistyötahoilleni, että minulle itselleni sosionomina. Haluan siis kiittää opinnäytetyöni yhteistyötahoja; Suupohjan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymään, tutkimukseen osallistuneita asumispalveluyksiköiden asukkaita ja henkilökuntaa. Haluan osoittaa kiitokseni myös perheelleni ja ystäväilleni, jotka tukeneet minua tämän prosessin aikana. Lisäksi kiitos opinnäytetyöni ohjaajalle Kerttu Veikkolalle, antamastaan ohjauksesta.

2 KEHITYSVAMMAISUUS JA VAMMAISUUS

Tutkimukseni kohteena ovat kahden kehitysvammaisten asuntolan asukkaat, joten siksi määrittelen ensin kehitysvammaisuus käsitteen. Lisäksi määrittelen myös vammaisuuden, koska se liittyy oleellisenä osana tutkimukseeni. Kehitysvamma merkitsee vaikeutta ymmärtää ja oppia asioita, jotka ovat uusia (Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 201, [Viitattu 29.12.2011]).

2.1 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammalain mukaan kehitysvammainen on henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vain tai vamman vuoksi (Malm, Matero, Repo & Talvela 2004, 165). Myös ICD-10 määrittelee kehitysvammaisuuden näin (Arvio 2011, 12). Kehitysvammaisuus taas tarkoittaa hermoston ja myös muidenkin elimien vammoja ja vaurioita. Kuitenkin hermoston kehityshäiriöt, eli hermoston sairaudet, vauriot ja muut toiminnon puutokset tai poikkeavuudet, ovat suurin ryhmä. Aivojen kehityshäiriöt ovat suurin tästä ryhmästä. Aivojen kehityshäiriöihin liittyy usein älyllisten toimintojen vajavuutta. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 16.)

Kehitysvammaisuus on vamma, joka on ymmärtämis- ja käsityskyvyn alueella. Uusien asioiden ja käsitteellinen ajattelu on vaikeaa kehitysvammaisille. Kehitysvammaiset oppivat kuitenkin monia asioita samalla tavalla kuin muutkin ihmiset. (Malm ym. 2004, 165.) Arvio (2011, 12) lisää myös, että kehitysvammaisilla on myös vaikeampaa hallita itsenäisesti elämänsä.

Yleisesti kehitysvammaisuuden määrittelyssä on käytetty älykkyyssosamäärän mittaamista. Kehitysvammaiset ovat kuitenkin tästä huolimatta yksilöitä, kuten muutkin ihmiset, sillä heillä on myös omat persoonallisuutensa, vahvuutensa ja kykynsä. Nämä on löydettävä ja niitä on tarvittaessa tuettava. (Malm ym. 2004, 165.)

ICD-10. ICD-10 (maailman terveysjärjestön ylläpitämä luokitus) asettaa kehitysvammaisuudelle kolme kriteeriä. Sen mukaan voidaan puhua kehitysvammadiagnoosista jos ilmenee, että älykkyydosamäärä on alle 70 psykologin suorittamissa testeissä. Toinen kriteeri on, että käsitteelliset, sosiaaliset ja käytännölliset, eli adaptiiviset, taidot eivät ole ikäisiään vastaavia. Kolmas kriteeri on, että vamma on todettu kehitysiässä. (Arvio 2011, 12.)

WHO:n määritelmä. WHO:n, eli maailman terveysjärjestön, tautiluokituksen mukaan älyllinen kehitysvammaisuus tarkoittaa tilaa, jossa henkisen suorituskyvyn kehitys on estynyt tai se on epätäydellinen. Erityisesti puutteellisesti kehittyneitä ovat kehitysiässä ilmaantuvat taidot. Eli tällä tarkoitetaan yleiseen henkiseen suorituskykyyn vaikuttavat kognitiiviset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset taidot. Älyllinen kehitysvammaisuus voi esiintyä yksinään mutta myös yhdessä fyysisen tai psyykkisen tilan kanssa. (Kaski ym. 2009,16.)

AAIDD:n määritelmä. AAIDD:n (The American Association on Intellectual and developmental Disabilities) malli älyllisestä kehitysvammaisuudesta on perusteeltaan toiminnallinen. Määrittelyssä on tämän mukaan keskeiset tekijät henkilön kyvyt, ympäristö ja toimintakyky. Eli kyseessä on älyllisten ja adaptiivisten taitojen ja ympäristön yhteensovittamisesta. Tämän mukaan siis älyllinen kehitysvammaisuus on vammaisuutta tämän tuloksena. AAIDD:n määritelmän mukaan kehitysvammaisuus tarkoittaa tämänhetkisen toimintakyvyn rajoitusta. Tämä tarkoittaa, että keskimääräistä heikompaa älyllistä suoritus kykyä, älykkyydosamäärä on siis alle 70-75. Tähän liittyy myös rajoituksia kahdessa tai useammassa adaptiivisten taitojen osa-alueista. Osa-alueet ovat kommunikaatio, itsestä huolehtiminen, kotona asuminen, sosiaaliset taidot, yhteisössä toimiminen, itsehallinta, terveys ja turvallisuus, oppimiskyky, vapaa-aika ja työ. Määritelmän mukaan kehitysvammaisuus ilmenee ennen 18 vuoden ikää. (Kaski ym. 2009, 16 – 17.)

Lievä älyllinen kehitysvammaisuus. Lievä kehitysvammaisuus vaikeuttaa koulunkäyntiä. Tukitoimenpiteiden avulla lapsi pystyy opiskelemaan normaalissa luokassa, mutta hän saattaa tarvita erityisopetusta. Henkilökohtaisissa toiminnoissa hän on omatoiminen ja aikuisena hän pystyy asumaan itsenäisesti ja kykenee sosiaalisiin suhteisiin. Työssään he saattavat kuitenkin tarvita jonkinasteista jatkuvaa opastusta ja valvontaa. Hän myös tarvitsee tukea asioinnissa ja palveluiden hank-

kimisessä. Rahankäytössä saattaa ilmetä myös puutteita, ja hän saattaa olla helposti johdateltavissa. Tämän vuoksi hän tarvitsee tukea, jotta häntä ei käytetä hyväkseen tai hänen elämäntapa on epäsosiaalinen. (Kaski ym. 2009, 20–21.)

Keskiasteinen kehitysvammaisuus. Lapsen kehityksessä on merkittäviä viiveitä kun puhutaan keskiasteisesta kehitysvammaisuudesta. Kouluiässä lapsi tarvitsee erityisopetusta. Hän kuitenkin kykenee saavuttamaan jonkinasteisen riippumattomuuden itsensä hoidossa ja riittävän kommunikaatiokyvyn. Henkilökohtaisista päivittäisistä toiminnoista useimmat selviävät kokonaan tai melko itsenäisesti. Aikuisena he tarvitsevat vaihtelevasti tukea selviytyäkseen yhteiskunnassa. Itsenäiseen asumiseen he tarvitsevat valvontaa. Aikuisena he myös pystyvät useimmiten osallistumaan ohjattuun työhön joka tavallisella työpaikalla tai työkeskuksessa. (Kaski ym. 2009, 21.)

Vaikea älyllinen kehitysvammaisuus. Vaikea älyllinen kehitysvammaisen tarvitsee jatkuvaa tukea ja ohjausta. Tukitoimia hän tarvitsee koulussa, asumisessa ja työtehtävissä. Hän on myös riippuvainen muista ihmisistä ja hänen kuntoutumisensa tarvitsee paljon työtä. Pitkän kuntoutuksen avulla hän voi kehittyä melko itsenäiseksi henkilökohtaisissa päivittäisissä toiminnoissa. (Kaski ym. 2009, 21.)

Syvä älyllinen kehitysvammaisuus. Syvä älyllinen kehitysvammaisen on täysin riippuvainen muista ihmisistä ja on jatkuvan hoidon tarpeessa. Hänellä on puutteita kommunikaatiossa, liikunnassa sekä kyvystä huolehtia henkilökohtaisista toiminnoista sekä suolen ja rakon toiminnan hallinnassa. Opetuksessa painotetaan elämäntilanteisiin liittyvien asioiden oppimiseen ja esimerkiksi liikunnallisten ja kommunikaatioon liittyvien perusvalmiuksien kehittymiseen. Joissakin päivittäisissä toiminnoissa hän voi tulla omatoimiseksi esimerkiksi syömisessä. Ympärivuorokautista valvontaa hän tarvitsee asumisessa. (Kaski ym. 2009, 21–22.)

2.1.1 Lääketieteellinen määritelmä

Kulloinkin vallalla oleva lääketieteellinen näkemys toimii perustana lääketieteelliseen määrittelyyn. Lääketiede ottaa huomioon vamman syyt ja sen vaikutuksista ihmisen terveydentilaan ja hyvinvointiin. Se, mitä lääketieteessä pidetään normaalina tilana, terveenä tai vammattomana toimii vertauskohtana määriteltäessä kehitysvammaisuutta. Kehitysvammaisuus voidaan todeta joskus heti syntymän jälkeen. Usein se kuitenkin ilmenee ensimmäisen elinikävuoden aikana. Tällöin on huomattu lapsen kehityksessä poikkeavuuksia. (Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2011, [Viitattu 29.12.2011]).

Seppälä ja Rajaniemi (2011, [Viitattu 29.12.2011.]) mukaan on olemassa erilaisia syitä kehitysvammaisuuteen. Se voi johtua geneettisistä muutoksista, synnytyksen tai syntymästä johtuvista syistä, esimerkiksi hapen puutteesta. Kuitenkin on arvioitu, että neljännes vamman syistä on tuntemattomia. Muut vammat ja liitännäissairaudet ovat yleisiä kehitysvammaisilla. Yleisemmät ovat epilepsia, aistivammat ja autismin kirjon häiriöt. Kun kyseessä on vaikeammasta kehitysvammasta, on todennäköisempää, että henkilöllä on myös muita vammoja tai liitännäissairauksia. (Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2011, [Viitattu 29.12.2011]).

2.1.2 Toimintakyvyn näkökulma

Toimintakyvyn näkökulma keskittyy yksilön ja ympäristön väliseen suhteeseen. Eri ympäristöissä ihmisen toimintakyky tulee ilmi erilaisena. Toimintakykyä määritelmänä käytetään, kun mietitään elämänlaatua ja arjessa selviytymistä. Toimintakyvyn näkökulmassa korostetaan ihmisen vahvuuksia ja voimavaroja. (Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2011, [Viitattu 29.12.2011]).

Kehitysvammaisten vaikeudet arjessa johtuvat usein siitä, että hänen toimintakykynsä ja tilanteiden vaatimukset ovat ristiriidassa. Hän tarvitsee ohjausta, auttamista tai hoitoa, kun hänen toimintakyky ei riitä suoriutumaan tilanteista. Toimintakyky on kyky toimia tilanteissa ja olosuhteissa niiden määräämällä tavalla. Lisäksi

se merkitsee suhdetta ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä ja se myös riippuu olosuhteista. (Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2011.)

Toimintakyky käsitteenä voidaan määritellä usealla eri tavalla ja se on laaja yläkäsite. Se heijastaa yksilön mahdollisuuksia ja edellytyksiä selviytyä arjessa. Toimintakyky voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen; fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn. Neljäntenä osa-alueena voidaan määritellä kokemuksellinen toimintakyky. (Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2011.)

2.1.3 Sosiaalinen näkökulma

Kehitysvammaisuus näyttäytyy yhteisön suhteena yksilöön, kun näkökulmana on sosiaalinen tarkastelu. Kehitysvammaisuus ja vammaisuus näyttäytyvät erilailta ja ihmisten suhtautuminen on erilaista eri kulttuureissa. Lisäksi voidaan ottaa huomioon henkilön oman kokemuksen näkökulma eli kehitysvammaisuuteen vaikuttaa lisäksi se, että miten henkilö itse näkee asemansa. Sosiaalinen näkökulma kehitysvammaisuuteen koee, että kehitysvammainen on samanlainen ihminen kuin muutkin. (Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2011.)

Sosiaalinen näkökulma nostaa kehitysvammaisen riippuvuuden muista esille ja lisäksi korostaa, että tätä riippuvuutta kasvattavat ennakkoluulot, syrjäytynyt asema, köyhyys ja rakenteelliset esteet. Nämä ovat useasti tuloksia siitä, että yhteiskuntaa ei rakenneta useinkaan kaikille sen jäsenille. (Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2011.)

2.2 Vammaisuus

Vammaisuutta on hyvin vaikeaa kuvata määrittelyllä, koska se on käsitteenä hyvin moniulotteinen. Perusteena sille on yksilön fyysinen ja psyykinen erilaisuus, toisin kun valtaväestöllä. (Lampinen 2007, 27.) Vammaisuus sanana on hyvin uusi nykyään kielenkäytössä. Ennen käytettiin kuvaavampia termejä, jotka kuvasivat vamman ominaislaatua eikä eri näin ollen tarvittu ryhmiä yhdistävää sanaa. Yleensä vammaisuus sanana liitetään herkästi sairauteen. Vammaisuus ei ole kuiten-

kaan sama kuin sairaus. Vamma voi olla sairauden tulos. (Malm ym. 2004, 9.) Vehmas (2005, 16) kuvaakin, että sairauden voi parantaa, mutta esimerkiksi kehitysvammaisuutta ei voida parantaa. Vain pienellä osalla vammaisista on syntyesään jokin elimellinen vamma (Vehmas 2005, 11). Malm, Matero, Repo ja Talvela (2004, 9) korostavat, että vammaisuutta tarkastellaan nykyään, mitä toimintakyvyn rajoituksia vamma aiheuttaa henkilölle elinympäristössä, jossa hän elää. He määrittelevät, että vammaisen henkilö on ihminen, jolla on pitkäaikaisia tai pysyviä toimintarajoitteita ja vaikeuksia suoriutua arkisista tehtävistä tai toiminnoista elinympäristössään.

Nykyisessä sosiaalilainsäädännössä ei ole enää tärkeää sairaus tai vamma, joka rajoittaa toimintaa, vaan keskitytään avun ja tuen tarpeisiin. Siksi kehitysvammaisuus ja erilaiset mielenterveysongelmat ovat yhdistettävissä fyysisiin vammoihin sekä määriteltävä vammaisuutta ja arvioitaessa palvelujen tarvetta. (Malm ym. 2004, 9.) Vammaispalvelulain mukaan vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua arkisista elämän toiminnoista vamman vuoksi. (Räty 2010, 33.)

WHO:n määritelmä. Maailman Terveysjärjestö WHO:n laatimaa ICDH on tunnetuimpia vammaisuuden määritelmä malli. Määritelmä toimii pohjana nykyiselle vammaistyyölle. Mallin menetelmä sairauden, vian tai vamman seurannaisvaikutuksista herätti kiinnostusta vamman aiheuttamaan sosiaaliseen haittaan. (Malm ym. 2004, 9–10.) WHO:n määritelmä voidaan tiivistää siten, että vamma ei sellaisenaan välttämättä rajoita toimintakykyä. Ihmiselle voi kuitenkin aiheutua toiminnanvajavuutta, minkä vuoksi hänelle voi aiheutua tästä haittaa. WHO:n mukaan ympäristö- ja yhteisötekijät määrittelevät onko vammaisuudesta haittaa ihmisille. (Räty 2010, 32.)

Monivammaisuus. Käsitteellä monivammaisuus ei ole tarkkaa määritelmää, toteaa Arvio (2011, 15). Hän jatkaa, että sillä tarkoitetaan tilaa, jossa henkilöllä on jokin toinen merkittävä toimintakykyä heikentävä tekijä kehitysvamman lisäksi, esimerkiksi liikuntavamma tai aistivamma. Vamman vaikeusasteen lisääntyessä nousee liitännäisongelmien ja terveysongelmien määrä. Näin siksi, että vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisista vain joka kymmenellä ei ole liitännäissairauksia tai vammoja. (Arvio 2011, 15.)

Vaikeavammaisuus. Kelan mukaan on kyse vaikeavammaisuudesta, kun haitta on niin suuri, että se hankaloittaa ja rasittaa huomattavasti henkilön selviytymistä jokapäiväisistä toiminnoistaan hänen arjessaan julkisen laitoshoidon ulkopuolella. Määritelmän mukaan voidaan siis luokitella vaikeavammaisiksi keskivaikeasti, vaikeasti ja syvästi kehitysvammaiset. Lievästi kehitysvammaisen henkilö voidaan kuitenkin arvioida vaikeavammaiseksi liitännäissairauksien ja –vammojen mukaan. (Arvio 2011, 15.)

2.2.1 Yleisyys

Kehitysvammaiset ovat suurin vammaisryhmä, vaikka heidän todellista lukumäärää ei tiedetä tarkalleen. Suomen sekä Länsimaiden väestöstä on tutkimusten mukaan kehitysvammaisia 1%. Lisäksi noin 3 prosentilla on eriasteisia neurologisia, kehityshäiriöitä tai oppimiseen vaikuttavia ongelmia. (Arvio 2011, 13.)

Kansaneläkelaitoksen etuuksien ja kehitysvamma palveluiden saajat voitaisiin laskea rekisterien, kuten Kelan ja palvelujärjestäjien, avulla. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, että lievimminkin vammaisia saattaa olla palveluiden ja tukien ulkopuolella. Myös joissakin vanhemmissa ikäluokissa saattaa olla ihmisiä, joilla saattoi olla nuoruusiässä asioita, jotka täyttävän kehitysvammakriteerit. Kriteerit saattoivat jäädä heidän kohdallaan peittoon hyvien sosiaalisten ja omatoimisuustaitojen ansiosta. He ovat usein selvinneet hyvin jokapäiväisestä arjestaan läheisten avustuksellaan. Henkilöllä saattaa olla myös päädiagnoosina CP-vamma, lapsuusiän autismi tai kehityshäiriö, mutta hän täyttää kehitysvammakriteerit. (Arvio 2011, 13.)

3 MITÄ VAPAA-AIKA ON

Joudumme jokainen aikatauluttamaan elämämme työn, koulun ja eri velvollisuuksien mukaan. Arkielämän keskeisempiä ulottuvuuksia ovat aika ja kokemus ajasta. Meille aika määrittää, mittaa ja rytmittää. Ajan mittaaminen ja jakaminen voidaan nähdä arkiajattelussa yksinkertaisena. Aika on olemukseltaan monitahoinen ja laadullinen, mutta se on samalla laskettavissa ja määrällinen ilmiö. Erityisesti tämä näkyy työn ja vapaa-ajan tutkimuksissa, koska näiden suhde on muuttunut. Jatkuvasti ollaan siirtymässä kohti vapaa-ajan yhteiskuntaa, sillä vapaa-ajan määrä on lisääntynyt tutkimusten mukaan. (Nätti, Anttila, Väisänen 2005, 43.) Käsitteenä vapaa-aika on neutraali, sillä se kohdistuu vain aikaan eikä sillä ole välttämättä kokemuksellista sisältöä. Lisäksi se voi olla tyhjää aikaa. Kun puhutaan vapaa ajasta, sisältää se vapaasti valittua sisältöä. (Kurki 2008, 20.)

Vapaa-aika on meille jokaiselle tärkeää. Vapaa-aikanamme me rentoudumme ja harrastamme. Vapaa-aika antaa mahdollisuuden irrottautua työstä ja arjesta. Tällöin jaksamme ja hyvinvointimme lisääntyy. Kehitysvammaisilla on samat oikeudet vapaa-aikaan kuin muillakin ihmisillä. He saattavat tarvita ohjausta ja tukea myös vapaa-ajallaan. Koska tutkimukseni koskee kehitysvammaisten vapaa-aikaa, on olennaista määritellä vapaa-aika käsitteenä.

3.1 Määritelmiä

Suomen perussanakirja määrittelee vapaa-ajan, että se on aikaa, joka on työn opiskelun tai muun toiminnan ulkopuolista rentoutumista ja virkistymistä (Tilastokeskus 2004, [Viitattu 29.1.2012]). Erikssonin (2008, 77) mukaan vapaa-aika käsitetään jaksona, jonka aikana levätään työn rasituksesta. Hän jatkaa, että vaikka vapaa-ajan merkitys on alkanut korostua erityisesti nuorten keskuudessa, on kuitenkin työ ja työmoraali korkeammalla tarkastellessa yhteiskunnan arvoja. Joffre Dumazedier (1974) määrittelee myös, että vapaa-aika on työstä rentoutumista. Hän kuitenkin jatkaa, että se on myös rentoutumista muista velvollisuuksista, joita ihmiselle on. (Best 2010, 4.)

Työtä pidettiin vapaan ihmisen arvoa alentavana asiana Antiikin kreikassa. Sen ajan käsityksen mukaan vapaa ihmisen oikeanlainen elämä sisälsi keskusteluja ja politiikan pohtimista. (Juuti 1996, 203.) Vapaa-ajan käsite on lähtöisin teollistumisen ja palkkayhteiskunnan ajalta. Työhön ja vapaa-aikaan tuli tällöin uusia sävyjä. Palkkayhteiskunta salli vapaa-ajan, mutta kiinnitti sen vahvasti työhön, se oli sallittua, mutta työhön sidottua ja työtä palveleva. (Liikkanen 2005, 7.) Juuti (1996, 203) kuvaa, että länsimaissa kuvataan vapaa-aikaa parhaiten sanalla vapaus eli vapaa-aika on ihmisen vapaus niistä rooliodotuksista, jotka työ on luonut. Lisäksi se on vapautta liikkua muuallakin kuin vain paikoissa, jossa ihminen tekee töitä.

Riippuen lähestymis- ja tutkimustavasta, vapaa-aika voidaan määritellä hyvinkin eri tavalla. Helpoimmin määriteltynä vapaa-ajan voi kuvata vuorokauden aikana, jolloin ei tehdä palkkatyötä, kotitöitä tai muita elämän perustoimintaan liittyviä asioita. Se on ajallinen konteksti ja alusta, jolloin erilaiset vapaa-ajan liittyvät toiminnot toteutuvat. Vapaa-ajasta puhuttaessa käsitellään myös aktiivisista tai passiivisista harrastuksista, yksin tai ryhmässä harrastamisesta ja lisäksi kotiin liittyvistä tai sen ulkopuolisista harrastuksista. Harrastuksia taas jaotellaan fyysisiin tai kulttuuritoimintoihin, periteisiin tai moderneihin ja yleishyödyllisyyttä tai yksilöllistä kokemusta korostaviin toimintoihin. (Pikkarainen 2007, 88.)

Liikkanen (2009, 9) kertoo tekstissään, että Anu Valtosen mielestä vapaa-aika tai vapaa aika on ajatusten hallintaa, omasta määrittelyvallasta ja yksityisyydestä kiinni pitämisestä ajan ja tilan hallinnan ohella. Lisäksi Liikkanen jatkaa, että näkemys työn vastakohtana on vapaa-ajan yksi ja tärkein määritelmistä. Vapaa-aika on alettu kuitenkin määritellä enemmän ihmisen elämänpiiristä käsin. Tässä korostuu perheen ja tärkeiden ihmissuhteiden merkitys tai yksilöllisyys. Vapaa-aika ei siis enää rytmitä arkea vaan siitä on tullut laadullinen asia, joka voi liittyä erilaisiin hetkiin elämässä. (Liikkanen 2009, 9.)

Vapaa-ajan politiikka. Vapaa-ajan politiikka on moraalipolitiikka ja biovalta. Biovalta on politiikkaa, jolla hallinnoidaan ihmisten mieltä, arvoja ja ruumiita. Ihmisten ruumiita voidaan hallinnoida toiminnan, ajankäytön ja ajattelun hallinnalla. Vapaa-aikaan liittyvään politiikkaan on vaikuttanut kaikki nykyaikaiset ihanteet hyvää elämää kohtaan eli tavoitteena on ollut saada terveitä ja aktiivisia kansalaisia ja työntekijöitä. Julkisen vallan lisäksi on tähän politiikkaan osallistunut koko kansalaisyhd-

teiskunta ja jokainen ihminen omassa yksityiselämässään. Vapaa-ajan käsite on ollut suhteessa yksityisyyteen työn lisäksi. (Liikkanen 2009, 9.)

Ylikännö (2011, 27) kuvaa Jonathan Gershunyn (2000) tarkastelevan vapaa-ajan ja työn välistä yhteyttä kahdesta erilaisesta näkökulmasta. Ensimmäinen esitys on, että jos yhteiskunta on rikkaampi, niin sitä vähemmän on mahdollisuutta rentoutua. Tämä johtuu ennen kaikkia siitä, että vapaa-aika täytyy kulutuskeskeisemmillä toiminnoilla ja tällöin työnteon määrä nousee. Päinvastainen väittäjä on, että mitä vauraampi yhteiskunta on niin sen jäsenillä on enemmän vapaa-aikaa. Tätä näkemystä kannattavat tilastot erityisesti jonka vuoksi se on ristiriidassa yksilöiden lisääntyneiden kiireen kokemusten kanssa.

3.2 Teoreettiset lähestymistavat

Psykologinen lähestymistapa. Vapaa-ajan subjektiiviset, sisäiset ja eksistentiaaliset merkitykset painottuvat psykologisessa lähestymistavassa. Näitä ovat mielihyvä, nautinto, koettu vapaus, itseilmaisu ja sosiaalisista paineita vapautuminen. Näitä yksilöllisiä merkityksiä pidetään vapaa-ajan tärkeimpinä merkityksinä. Oleellisempaa on, mitä tehdään, eikä kenen kanssa tehdään. Psykologisessa lähestymistavassa korostetaan erityisesti yksilön omaa vapaata valintaa. Yksilö vapautuu tällöin velvollisuuksistaan ja ympäristön asettamista vaatimuksista. Lisäksi hän kokee tekevänsä jotain vain itselleen. Lähestymistavassa tarkastellaan myös osallistumista ja harrastamista tiedonkäsittelytaitojen ja tahdonalaisen toiminnan kannalta eli kognitiivisesti. Vapaa-aika on uusia oppimistilanteita, taitojen harjaannuttamista ja näiden kautta ihmisen minäkuva vahvistuu. (Pikkarainen 2007, 88–89.)

Vakavasti otettava vapaa-ajan käsite tuli esille erityisenä vapaa-ajan psykologisena ja terveyttä edistävänä muotona 1980-luvulla. Fyysinen vapaa-ajan toiminta on yhteydessä fyysiseen hyvinvointiin, kuitenkin se vahvistaa lisäksi muutakin vapaa-ajan aktiivisuutta. Erilaiset vapaa-ajan toiminnot, joissa osa on fyysistä toimintaa, ovat yhteydessä henkiseen hyvinvointiin. Nämä terveyttä parantavat vapaa-ajan toiminnot ovat avaimina muille toiminnoille. (Pikkarainen 2007, 89.)

Sosiologinen lähestymistapa. Vapaa-aikaa katsotaan kulttuurinsosiaalistumisenä ja opittuna käyttäytymisenä sosiologisessa lähestymistavassa. Vapaa-ajan tarkoituksen on nähty syntyvän aina suhteessa työhön ja niihin merkityksiin, joita yhteisö antaa työlle kulloisessakin historiallisessa ajassa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa. Vapaa-aikaa katsotaan tässä lähestymistavassa esiteollisesta, teollisesta, jälkiteollisesta ja tietoyhteiskunnan vaiheista nähtynä. (Pikkarainen 2007, 90.)

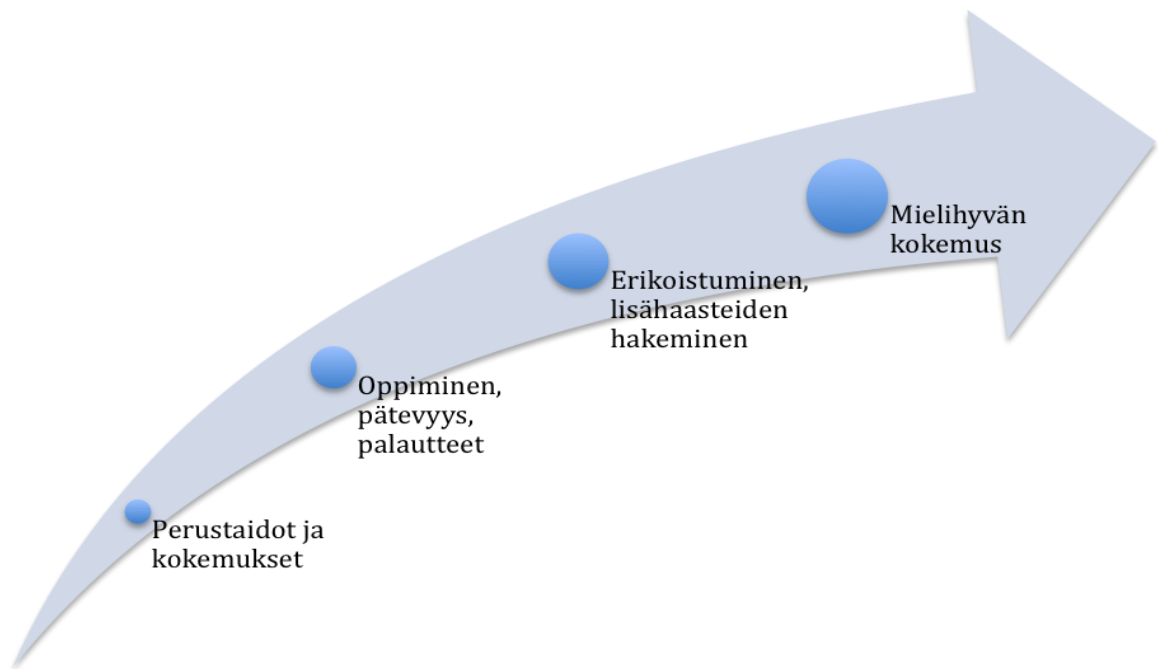
Sosiaalipsykologia. Sosiaalipsykologiassa ollaan kiinnostuneita yksilön, hänen valitsemiensa vapaa-ajan toimintojen ja hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä. Lisäksi on pyritty yhdistämään psykologista lähestymistapaa erilaisten kulttuurien sekä ala- ja ikäryhmien harrastusten tutkimuksiin ja ennustamaan tulevaisuuden vapaa-ajan suuntauksia. Lisäksi siinä tutkitaan harrasteryhmien motivaatioita ja erilaisiin ryhmiin sosiaalistumista, esimerkiksi järjestö- tai urheilutoimintaa. (Pikkarainen 2007, 90.)

Kaksi mekanismia. Vapaa-ajan toimintojen, hyvinvoinnin ja mielenterveyden yhteydet ovat vaikeasti selvitettävissä. Compton ja Iso-Ahola (1994) ovat tutkiessaan vapaa-aikaa kehittäneen selitysmallin, jossa kahdella eri mekanismilla vapaa-aika estää stressiä ja lisää mielenterveyttä. Ensimmäinen on sosiaalinen toiminta, joka liittyy vapaa-aikaan, lisää sosiaalista verkostoitumista ja mahdollistaa tarvittavan sosiaalisen tuen eri stressi- ja kriisitilanteissa. Toisena ovat ne vapaa-ajan toiminnot, jotka ovat vapaasti valittuja ja niihin osallistuminen on vapaaehtoista. Nämä toiminnot antavat hallinnan ja kontrollin tunnetta, mistä johtuen itsetunto ja sitä kautta selviytymisen tunne hankalistakin tilanteista vahvistuu. (Pikkarainen 2007, 90.)

3.3 Vapaa-ajan yksilöllisyys

Vapaa-aika parhaimmillaan toteuttaa ihmisen yksilöllisyyden mahdollisuuksia ja minuutta. Monen vuoden harrastus kehittää yksilöä ja antaa kokemuksia ja potentiaalia. Vapaa-ajan toiminnot ovat kulttuuri- ja yhteiskuntasidonnaisia, ja sen vuoksi jokaisella harrastajalle kehittyy oma sisäisen hierarkiansa hänelle itselleen sopivista toiminnoista. (Pikkarainen 2007, 91.)

Pikkarainen (2007) kuvaa Csikszentmihalyin (1990) kehittämää flow-käsitettä osana vapaa-aikaa. Käsitteen kautta määritellään jokaiselle ihmiselle vapaa-ajantoiminnaksi tarpeeksi haasteellista toimintaa, mutta ottamalla samalla huomioon hänen kyvyt. Flow-kokemus on siis toimintaa, johon uppoudutaan intensiivisesti niin, että toimijan tietoisuus ajasta ja paikasta katoaa. Flow-käsitteeseen voidaan yhdistää myös specialisaatio eli erikoistuminen, joka tapahtuu neljällä tasolla. (KUVIO 1.) (Pikkarainen 2007, 91.)

Kuvio 1. Vapaa-ajan toimintojen specialisaatioprosessi
(Lähde: Pikkarainen 2007, 92)

Ensimmäisellä tasolla uuden harrastuksen aloittanut henkilö pyrkii innokkaasti saavuttamaan tuloksia. Toisella tasolla henkilö alkaa pyrkiä kohti pätevyyttä ja halua arviota suorituksilleen ja erehdyksille. Toimintaan specialisoituminen kuuluu kolmanteen tasoon. Neljännellä tasolla henkilön toiminta pohjautuu vain toiminnan tuottamaan mielihyvään ja eikä tarvitse arviointia tai palautetta suorituksestaan. (Pikkarainen 2007, 91.)

Yleisiä tunteita, mitä harrastuksista syntyy, ovat edistymisen, mielihyvän, sosiaalisuus, identifikaatio, luovuus, katharsis, kuluttaminen ja spirituaalisuus. Monille vapaa-aika on ilmiönä irrationaalista ja selittämätöntä. Se on mukavaa ja rentouttavaa ilman selityksiä ja analysointeja. (Pikkarainen 2007, 91–92.)

3.3.1 Mitkä voivat olla vapaa-ajan esteitä?

Yksilön sisäiset esteet, yksilöiden väliset esteet ja rakenteelliset esteet voivat vaikuttaa vapaa-aikaan. Psykkiset esteet ovat yksilön sisäisiä esteitä. Näitä ovat muun muassa stressi, masennus tai yksilön näkemykset häneltä vaadittavista taidoista. Yksilöiden välisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen liittyvät yksilöiden väliset esteet. Näitä voivat olla erilaisuus, katkeruus tai kateus. Ympäristölliset esteet, vuodenaajat ja ilmasto ovat rakenteellisia esteitä. Näitä ovat myös perhettä ja työtä koskevat velvoitteet. Lisäksi taloudelliset syyt voivat olla rakenteellisia esteitä. (Pikkarainen 2007, 92–93.)

3.4 Kehitysvammaisten vapaa-aika

Kehitysvammaisilla ei ole palkkatyötä, joten heidän elämässään korostuu vapaa-aika ja mielekäs tekeminen. Harrastusten merkitys nähdään isona osana elämänlaadussa vammaisilla henkilöillä. Heitä kannustetaan eri harrastuksien pariin ja myös osallistumaan yhteisiin virkistystapahtumiin. Kehitysvammaisten kohdalla herkästi kuitenkin mielekäs tekeminen voidaan käsittää ajankäyttöä jäsentävinä aktiviteetteina, jotka antavan henkilölle mielihyvää ja tunteen hauskausta tekemisestä. Harrastuksiin ei lueta kuitenkaan näitä arjen rutiineja ja aktiviteetteja. (Eriksson 2008, 77.)

Kehitysvammaisten vapaa-ajan toiminta on keskittynyt pitkälti kodin ympäristöön. Toiminta vaihtelee paljon myös kehitystason mukaan. Kehitysvammaiset jäävät helposti kotiin yksinäisten ja passiivisten harrastuksien pariin. Vaikeasti vammaisilla vapaa-ajan toiminta saattaa helposti muuttua passiiviseksi. Kehitysvammaiset tarvitsevat ohjausta ja avustusta myös vapaa-ajan toiminnoissa, mutta kuitenkin heille tulisi tarjota mahdollisuus osallistua toimintoihin mahdollisuuksien mukaan.

(Kaski ym. 2009, 344.) On siis otettava huomioon kehitysvammaisen omat kyvyt ja toimintakyvykkyys.

Eriksson (2008, 78) on todennut tutkimuksessaan, että isoimmilla paikkakunnilla asuvilla on enemmän mahdollisuuksia valita vapaa-ajanviettopaikkaan kuin verrattuna pienemmällä paikkakunnilla. Hänen mukaansa isoimmilla paikka kunnilla on esimerkiksi paremmat mahdollisuudet vierailta museoissa tai näytelmissä. Hänen tutkimuksessaan kävi kuitenkin ilmi, että jokaisella haastattelupaikkakunnan asu-
mispalveluyksikössä järjestettiin erilaisia toimintoja, kuten esimerkiksi retkiä, ta-
pahtumia ja juhlia.

4 HYVINVOINTI

Käsitteenä hyvinvointi on moniulotteinen ja monitasoinen. Se on myös keskeisessä asemassa ihmis- ja yhteiskuntatieteissä mukaan lukien talous-, hallinto- ja politiikatieteet. Hyvinvoinnin historia ja kehitys on peräisin jo Sokrateen ja Aristoteleen onnellisuus pohdinnoista. Nämä pohdinnat ovat kiinteästi yhteydessä hyvinvoinnin subjektiiviseen puoleen, eli kokemukselliseen hyvinvointiin. Hyvinvoinnin käsitteelle on oleellista, että se kytkeytyy yhteiskunnan rakenteellisiin tekijöihin ja toisaalta ihmisen toimintaan. Hyvinvoinnin käsitteen määritelmän ohjaa pitkälti se tarkasteleeko käsitettä kummalta tasolta. Hyvinvointia tarkastellessa yhteiskunnalliselta, eli makrotasolta, puhutaan hyvinvointivaltiosta ja hyvinvointiyhteiskunnasta. Ihmisen toimintaa tarkastellessa, eli mikrotasolla, hyvinvointi on ihmisen hyvinvoimisesta ja elämässä menestymisestä. Lopulta kuitenkin yhteiskunnan hyvinvoinnin mittarina toimii se, että kansalaiset voivat hyvin. (Niemelä 2010, 15–16.)

Hyvinvointia voidaan siis tarkastella myös ihmisten toiminnan kautta. Tällöin se on ihmisten elinolosuhteiden, resurssien ja arjen toiminnan tarkastelua. Arki on elämää, joka koostuu ansiotyöstä tai opiskelusta ja kotielämästä ja harrastuksista. Arki on toimintaa erilaisissa ympäristöissä, jossa ihmiset toimivat yksin tai vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Arjessa tavoitellaan hyvinvointia, jolla tarkoitetaan tarpeiden tyydyttämistä. Tarpeet ovat niitä erityisiä tarpeita, joiden tyydyttäminen on olennaista arjen sujuvuuteen liittyen, ei vain eloon jäämisen tarpeiden tyydyttämistä. (Raijas 2011, 243.) Siksi vammaisilla henkilöilläkin on yksilölliset tarpeet heidän arkensa sujumiseen. Näiden tarpeiden tyydyttämiseen täytyy antaa resursseja ja mahdollisuuksia.

Opinnäytetyössäni tarkastelen hyvinvointia juurikin ihmisen toiminnan tasolta, koska vapaa-aika liittyy oleellisesti hyvinvointiin. Tämän vuoksi haluan korostaa hyvinvoinnin käsitettä opinnäytetyössäni. Ihmisten ajankäytön sisältö ja rakenne liittyvät hyvinvointiin. Esimerkiksi vapaa-ajan määrän nousu lisää hyvinvointia. Asia voidaan nähdä myös, että vapaa-aikaa käytetään aina hyvinvointia edistävällä tavalla, vaikka näin ei aina olisikaan. Työtuntien määrä on myös todettu vaikuttavan hyvinvointiin. Osa-aikatyötä tekevät saattavat kokea vähemmän hyvinvointia kuin kokopäivätyössä olevat. (Raijas 2011, 244.)

Ihmiset kokevat ajankäytön arjessa jakautuvan kolmeen toiminta-areenaan; ansiotyö, kotityö ja vapaa-aika. Näillä on erilaiset tehtävät ja merkitykset jokaiselle. Hyvinvointiin painottuvassa arjessa on tärkeää, että nämä toimi-areenat ovat tasapainossa, että ne eivät häiritse toisiaan. Ihminen kokee voivansa hyvin, kun hän tekee joitain vapaaehtoisesti sekä hallitsee ajankäyttönsä ja toimintaansa toiminta-areenoilla. Ympäristö voi kuitenkin asettaa arjen hyvinvoinnille esteitä. (Raijas 2011, 251.)

Hyvinvointi ja vapaa-aika. Yksilöiden mielestä vapaa-ajassa korostuu tärkeimpänä palautuminen ansiotyöstä ja siihen liittyvä uusintaminen. Hyvinvoinnin kannalta vapaa-aikaa ei tulisi katsoa jäännöseränä, vaan arvokkaana. Tutkimusten mukaan vapaa-ajan merkitys on korostunut 2000-luvulla. Vapaa-ajassa on kuitenkin lisääntynyt television katselu ja passiivinen toiminta. (Raijas 2011, 252–253.)

4.1 Hyvinvoinnin ajattelumalleja

Tarveteoreettinen hyvinvointiajattelu. Tarveteoreettinen hyvinvointiajattelu pohjautuu YK:n eli Yhdistyneiden Kansakuntien antamaan määritelmään hyvinvoinnista. Se on pyrkinyt määrittelemään käsitteen ihmisten tarpeiden tyydytyksen tilaksi tai virraksi. Hyvinvointia, joka pohjautuu elintasolle, tarkastellaan lopputuloksen kannalta tässä ajattelussa. YK on luoma elintasoluokitus sisältää osatekijöitä, jotka ihmisen tulee voida tyydyttää, jotta hän voisi hyvin. Näitä ovat YK:n mukaan terveys, ruoka, koulutus, työllisyys ja työolot, asunto-olot, sosiaaliturva, vaatetus, virkistys ja vapaa-aika sekä ihmisoikeudet. Tätä ajattelutapaa on kuitenkin kritisoitu esimerkiksi siitä, että tarpeiden tyydytyksen mittaaminen on hankalaa. (Niemelä 2010, 17–18.)

Resurssiteoreettinen hyvinvointiajattelu. Resurssiteoreettisen hyvinvointiajattelun on laatinut ruotsalainen Johansson (1970) ja se pohjautuu Titmussin (1958 ja 1974) ajatuksiin. Ajattelutavassa tarkastellaan hyvinvointia ihmisellä olevien resurssien ja lisäksi niiden käytön pohjalta. Ajattelutapa muistuttaa sisällöltään tarveteoreettista ajattelutapaa, mutta se tarkastelee asioita eri näkökulmasta. Elintason tekijöitä ovat terveys, ravinto, asuminen, kasvuolosuhteet ja perhesuhteet, koulu-

tus, työllisyys ja työolot, taloudelliset sekä poliittiset resurssit lisäksi vapaa-aika ja virkistys. (Niemelä 2010, 18.)

Osallisuus- ja toimintateoreettinen hyvinvointiajattelu. EU:n ohjelmissa erityisesti hyvinvoinnin jäsentäjiksi ovat viime aikoina nousseet esille osallisuuden, eli yhteisön toimintaan osallistumisen, ja siitä syrjäytymisen käsitteet. Tällöin puhutaan osallisuus- ja toimintateoreettisesta hyvinvointiajattelusta. Kyse on teoreettisesti yhteiskuntatieteissä tunnistetusta toimintaperusteisesta hyvinvointikäsityksestä. Tässä hyvinvointiajattelussa on kyse toiminnallisuuden ja yhteisön osallisuutteen jäsentämisen mukanaan tuomasta hyvinvoinnista. Eli ihmisellä on tarve ottaa osaa yhteisön ja yhteiskuntatason toimintoihin esimerkiksi tekemällä työtä tai osallistumalla harrastus- ja kansalaistoimintaan. Tämä lähestymistapa painottaa toimintojen ja kykyjen merkitystä hyvinvoinnille. Elämä rakentuu kaikesta siitä, mitä ihminen pystyy tekemään ja millaisena hän kykenee olemaan. Hyvinvoinnin osia ovat toiminnot eli hyvinvointi ilmenee toimintojen toteutumisena, joita toimintamahdollisuuden ja – kyvyt edustavat. Ihmisen toiminnoista osa on relevantteja ja osa ei ole. Helppoja perustoimintoja relevanteista toiminnoista on esimerkiksi ravinnon saanti ja terveenä eläminen. Osa näistä toiminnoista taas on komplisoituja toimintoja, esimerkiksi onnellisena elämistä ja osallistumista yhteisön toimintaan. Toiminnot, jotka ovat ei-relevantteja voivat olla esimerkiksi auton omistaminen tai hiihdon harrastaminen. (Niemelä 2010, 18.)

4.2 Hyvinvointi eettisesti tarkasteltuna

Jokainen ihminen arvostaa erilaisia asioita elämässään ja jokainen elää erilaisissa olosuhteissa. Käytännön toimet ovat yksilöllisiä, jotta oikeudenmukaisuus toteutuisi, juuri sen vuoksi, minkälaista elämää ihmiset pitävät hyvänä ja miten hyvinvointi käsitteenä määritellään. Ihmiset määrittelevät hyvinvoinnin usein eritavoin riippuen millaisissa oloissa kukin elää. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka, Saarnio 2009, 173–174.)

Nykyajan yhteiskunnassa ei anneta yleistä tai yhteistä mallia hyvälle elämälle, joten materiaaliset arvot korotuvat välttämättömästi. Kuitenkin määrittely materiaalisen elintason avulla on epätarkkaa ja ongelmallista. Se ei pakosti toteuta tällöin tasa-arvon ideaalia, vaan päinvastoin tällöin se tarkoittaa, että tasa-arvon ideaali usein lisäksi vaatii ihmisten yksilöllisten erojen huomioon ottamista. Jokainen tarvitsee erilaisia resursseja eri oloissa. Yksilöllisten erojen huomioidessa on vaikeutena määritellä tekijät, jotka oikeuttavat kohtelemaan ihmisiä eri tavoin. Erilaiseen kohteluun oikeuttavina tekijöinä pidetään useimmiten sellaisia tekijöitä kuten yksilön kykyjä, taitoja, taipumuksia ja työpanosta. Sukupuolen, ihonvärin tai veriryhmän ei yleensä katsota oikeutena erilaiseen kohteluun. (Mäkinen ym. 2009, 174.)

5 VAMMAISPALVELUT

Asumispalvelut ja päivätoiminta pohjautuvat vammaispalvelulakiin. Henkilökohtainen apu ja määrärahasidonnaiset tukitoimet ovat osana vapaa-ajan järjestelyitä. Tutkimukseni lähtökohdista tarkasteltuna, en koe tarvetta tarkastella vammaispalvelulakeja kokonaisuudessaan. Perustelen valintaani siksi, koska päivätoiminta, työtoiminta tai asumispalvelut eivät kuulu tutkimukseni aihealueeseen. Siksi tarkastelen tarkemmin henkilökohtaisen avun, kuljetuspalvelut ja vapaa-ajan toimiin saavat muut avustukset.

5.1 Vammaispalvelulain tarkoitus

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimisto ohjaa kehitysvammahuoltoa. Lain päätehtävänä on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä olla osana muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Lain tarkoituksen on myös ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. (L 3.4.1987/380.)

Vammaispalvelulain 6§:n mukaan viranomaisten on edistettävä ja tarkkailtava vammaisten henkilöiden elinehtoja ja pyrittävä teoillaan ehkäisemään epäkohtien syntymistä ja poistamaan haittoja, jotka rajoittavat vammaisten toimintamahdollisuuksia ja osallistumista. Periaatteena tämä on varsin laaja, sillä se ulottuu kaikkien viranomaistoimintaan. Tällöin voivat esimerkiksi nousta keskeiseksi rakentaminen ja maankäyttö. Kunnan on myös huolehdittava siitä, että yleiset palvelut soveltuvat vammaisille henkilöille. Palvelujen toimeenpanosta ja järjestämisestä huolehtii lain seitsemäs pykälä. (Arajärvi 2011, 418.)

5.2 Henkilökohtainen apu

Vammaispalvelulain mukaan henkilökohtainen apu kuuluu vammaisille henkilöille. Tällä tarkoitetaan vaikeavammaisten henkilöiden avustamista kotona ja sen ulkopuolella päivätoiminnassa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, osallistumisessa yhteiskunnan toimintaa ja sosiaalisten vuorovaikutuksien ylläpitämisessä. (L 3.4.1987/380.)

Henkilökohtaisella avulla järjestetään perustuslaissa määrättyä oikeutta välttämättömään huolen pitoon ja kattaviin sosiaalipalveluihin. Tämän säännöksen välttämättömyyttä ei voida tulkita siten, että sillä tarkoitetaan vain henkilön oikeutta vähimmäisperustarpeisiin, kuten ruokaan. Henkilökohtaisen avun merkityksenä on lisätä myös vaikeavammaisten yhdenvertaisuutta ja itsenäisyyttä. Lisäksi sen tarkoituksena on parantaa vaikeavammaisten osallistumista yhteiskunnan eri toimintoihin. Välttämättömyyttä, tässä säännöksessä, on tarkasteltava yksilökohtaisesti päätöksenteossa, koska vammaisilla on jokaisella erilaiset tarpeet ja olosuhteet. Välttämättömyydessä tulee arvioida aina henkilön yksilöllinen avuntarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan. (Räty 2010, 231–232.)

Vaikeavammaisella on oikeus toteuttaa hänen valintojaan henkilökohtaisen avun tuella. Valinnat ovat säädetty vammaispalvelulain ensimmäisessä momentissa. Tämä kuitenkin edellyttää, että henkilö kykenee itse määrittelemään, missä tehtävissä ja toiminnoissa hän tarvitsee apua sekä lisäksi miten ja missä tilanteissa apua tulisi järjestää. Hänen tulee voida siis itse vaikuttaa, missä asioissa ja miten häntä tulisi avustaa. Tätä ei voida perustaa omaisten tai viranomaisten määrittelyyn. Myös tilanteet, joissa asiakkaan mielipiteen selvittäminen on mahdollista vain omaisen avustuksella ja henkilöllä on kognitiivisissa kyvyissä ongelmia, kommunikatio ongelmien lisäksi, oikeuttaa myös henkilökohtaiseen apuun. (Räty 2010, 232.) Henkilökohtaista apua on järjestettävä minimissään 30 tuntia kuukaudessa, mikäli vähäisempi tuntimäärä ei riitä turvaamaan välttämätöntä avuntarvetta (L 3.4.1987/380).

Henkilökohtainen apu on subjektiivinen oikeus eli kunnan on järjestettävä sitä määrärahoista riippumattomana palveluna. Tällä tarkoitetaan, että kunta ei voi hylätä hakemusta vetoamalla määrärahoihin. Kuitenkaan erityistä velvollisuutta sen järjestämiseen ei ole, ellei vaikeavammaisen henkilön riittävää huolenpitoa voida turvata avohuollon toimilla. (Räty 2010, 233.)

Vaikeavammaisen henkilön mielipide ja toivomukset on otettava huomioon järjestämisessä. Järjestämisen tapoina voivat olla kustannuksien korvaaminen, jotka syntyvät avustajan palkkaamisesta, palveluseteli sekä julkisen tai yksityisen avustajapalvelun ostaminen. Kunta voi ulkoistaa avustaja palvelun tai tehdä yhteistyötä muiden kuntien kanssa. (Arajärvi 2011, 421.)

5.3 Kuljetuspalvelu

Osallistumisen tärkeimpiä edellytyksiä on liikkuminen. Vaikeimmin vammaisille henkilöille turvataan kuljetuspalvelun avulla liikuntamahdollisuudet. Vammaispuolalaisen yhdenvertaisuusperiaate tarkoittaa sitä, että vammaisilla henkilöillä tulisi olla liikkumismahdollisuudet kunnan liikenneverkoston puitteissa. Vammaispuolalaisen 8§:n 2 momentin mukaan on kunnan järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle kohtuulliset kuljetuspalvelut myös saattajapalveluineen. Kuljetuspalvelu on subjektiivinen oikeus, joten sosiaalilautakunta ei voi vedota määrärahojen riittämättömyyteen. (Räty 2010, 150.)

Kuljetuspalveluihin kuuluvat jokapäiväisen elämän kuten työssä käymisen, opiskelun, asioimisen, yhteiskunnallisen osallistumisen, virkistyksen ja muut tarpeelliset kuljetukset. Kunnalla on kuitenkin oikeus valita järjestämistapa. Kunta ei voi kuitenkaan rajoittaa vammaisen henkilön yksilöllistä oikeutta saada hänelle sopivia palveluja, valitessaan järjestämistapaa. Lisäksi vammaispuolalaisia koskevat päätökset ovat henkilökohtaisia. Päätökset tehdään yksilöllisesti siinäkin tilanteessa, jos perheessä on useampia vammaisia henkilöitä. Näin siksi, koska jokaisen tarpeet ovat erilaisia, joten tällöin kuljetuspalvelujen tarkoitus suuntautuu erilaisilla. (Räty 2010, 151–153.) Vapaa-ajan harrastukset ja muu toiminta saattaa edellyttää liikkumista, joten kuljetuspalvelu mahdollistaa vammaisilla henkilöillä tämän. Yh-

denvertainen oikeus liikkumiseen takaa mahdollisuuden aktiivisen osallistumisen yhteiskunnallisiin toimintoihin, mikä taas auttaa toteuttamaan itseään.

Kuljetuspalveluiden yhdistelylle tai joukkoliikenteen käyttämiselle, vammaispuolain mukaisissa kuljetuksissa, lainsäädäntö ei puutu. Jotta myös tulevaisuudessa riittäisi varoja kuljetuspalveluihin, on uudella tavalla järjestettävien kuljetustapojen käyttäminen lähes pakollista. Vammaispuolain kuljetuspalvelu kuitenkin edistää vaikeavammaisen henkilön tarpeita elää ja toimia yhdenvertaisena jäsenenä. (Lampinen 2007, 88.) Kuljetuspalvelua onkin hyvä verrata liikkumiseen. Liikkuminen tapahtuu muilla kansalaisilla julkisen joukkoliikenteen avulla. Joukkoliikennettä ja liikkumisen esteettömyyttä on pyritty kehittämään, mutta silti tulee olemaan vaikeavammaisia henkilöitä, jotka eivät pysty käyttämään niitä vammansa vuoksi. Erityisesti näiden henkilöiden liikkuminen on turvattava kuljetuspalvelun avulla. (Lampinen 2007, 87.)

5.4 Vapaa-ajan toiminta

Vammaispuolujen päämäärä on mahdollistaa vammaiselle henkilölle ikänsä tai ikätasoaan kuin myös yksilöllistä aktiivisuuttaan vastaavaan tavanomainen elämä. Mahdollisuus tehdä itse auttaa siinä, että vammaisen henkilö kykenee voittamaan tai kompensoimaan vammansa rajoitukset ja tällöin ei avuttomuus laajene tarpeettomasti. (Lampinen 2007, 130.)

Harrastuksissa ja muulloin vapaa-ajalla voidaan tarvita apuvälineitä, joten vammaispuolalakia voidaan soveltaa tässä asiassa. Tämä tulee esille silloin, jos vamma tai sairaus rajoittaa suoriutumista, eli jos toiminnoista ei selviydy ilman välinettä tai laitetta. Vammaisen henkilön on kuitenkin selitettävä, miten väline tai laite auttaa omatoimisuutta ja miten vamma tai sairaus rajoittaa suoriutumiskykyä. Lisäksi hänen tulee selventää, minkälaisiin tilanteisiin hän tarvitsee välinettä tai laitetta. Jos todetaan, että harrastusvälineiden hankkiminen johtuu vammasta tai sairaudesta ja niihin sisältyy erityiskuluja, voidaan tällöin kustannukset korvata. (Räty 2010, 298–299.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA MENETELMÄ

Olen lähes koko ammattikorkeakoulu opiskeluni aikana tiennyt, että haluan työskennellä erityistä tukea tarvitsevien ihmisten parissa. Siksi oli lähes selvää, että tulen tekemään opinnäytetyöni kehitysvammaisuuteen liittyen. Tutkimuksen lopullinen aihe määräytyi keväällä 2011 nykyiseen muotoonsa. Mielenkiinto vapaa-ajan merkitykseen heräsi, kun itse sain kokea, miten tärkeää on erottaa työ vapaaajastaan. Aloin pohtimaan, onko kehitysvammaisilla erotettu selkeästi työ vapaaajasta ja miten he kokevat vapaa-ajan heidän elämässään. Näin ollen päätin tehdä opinnäytetyöni kehitysvammaisista ja heidän vapaaajastaan.

Tutkittavien valitsemiseen tulee kiinnittää huomiota laadullisessa tutkimuksessa. Kvantitatiivisen tutkimuksen käsitteitä, otanta, otantatavoista ja edustavuudesta, ei käytetä laadullisessa tutkimuksessa. Tämä johtuu laadullisen tutkimuksen luonteesta. Tutkimukseen osallistuvien, informanttien, olisi hyvä tietää ilmiöstä mahdollisimman paljon. Tällä tarkoitetaan, että tutkittavien tulisi edustaa oleellisia havaintoyksikköjä ilmiön kannalta. (Kananen 2008, 37.)

6.1 Tutkimuksen kulku

Alkuperäisessä suunnitelmassani minun oli tarkoitus tutkia Teuvan kunnan toimintakeskuksessa käyvien asiakkaiden vapaa-aikaa. Huomasin kuitenkin pian, että tällöin tutkimuksen toteutus olisi ollut hankalampaa ja myös työläämpää. Niinpä päätin rajata kohderyhmäni kahden asuntolan asukkaisiin. Suunnitelmassani olin jo päättänyt, että haluan saada myös henkilökunnan näkemyksen kehitysvammaisten vapaaajasta, joten myös henkilökunnan kohderyhmä oli näin helpompaa rajata asuntoloiden työntekijöihin. Laadullisen tutkimuksen suunnitelma muokkautuu tutkimuksen edetessä. Tutkimus toteutetaan joustavasti ja jos olosuhteet vaativat, niin suunnitelmia muutetaan. Myös tapauksia käsitellään yksilöllisesti ja aineistoa tulkitaan sen mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164.) Tutkimuksen toteutusta aloin suunnittelemaan kesällä 2011.

Kanasen (2008, 51) mukaan tutkimuksen aihe tiivistetään tutkimusongelmaksi. Tutkimusongelmien määrittelyssä näkyy koko tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet hänen mukaansa. Kesällä ja syksyllä 2011 muokkasin tutkimukseni pääongelmia, joita halusin tutkia opinnäytetyössäni. Tutkimusongelmien määrittelyssä auttoivat omat työkokemukseni ja havaintoni. Lisäksi niiden rajaamiseen auttoi aiheen kirjallisuuteen tutustuminen.

Tutkimukseni pääongelmiksi valikoitui:

- Millaisena kehitysvammaiset kokevat mielekkään vapaa-ajan?
- Mitä he tekevät vapaa-aikanaan?
- Miten työyhteisö kokee asukkaiden vapaa-ajan vietto mahdollisuudet?

Alakysymykset tässä tutkimuksessani ovat:

- Mikä tai mitkä tekijät voisivat parantaa kehitysvammaisten vapaa-aikaa?
- Mitä kehitysvammaiset toivovat vapaa-ajaltaan ja mitkä ovat työyhteisön toiveet asukkaiden vapaa-ajan viettoon?

Syksyllä keräsin teoriaosuutta tutkimukseeni ja tein muutakin pohjatyötä tutkimukseeni, kuten tutustumalla kirjallisuuteen ja etsimällä aiheeseen liittyviä muita tutkimuksia. Lisäksi syksyllä sovin jo alustavasti asuntoloiden esimiehen kanssa tutkimuksestani. Tämän perusteella alkuvuona 2012 tein opinnäytetyö sopimuksen (LIITE 1.) asuntoloiden esimiehen kanssa ja hain tutkimusluvan (LIITE 2.) Suupohjan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymältä. Kävin neuvotteluja yhteistyötahojen kanssa samoihin aikoihin. Tammikuussa 2012 suunnittelin tutkimustani varten kyselylomakkeet henkilökunnalle ja teemahaastattelurungon asukkaiden haastatteluja varten. Lisäksi lähetin saatekirjeet asukkaille ja henkilökunnalle.

6.2 Tutkimusmenetelmä

Olen heti tutkimukseni suunnitteluvaiheessa valinnut tutkimusmenetelmäksi kvalitatiivisen, eli laadullisen tutkimuksen. Mielestäni menetelmä antaa parhaimman lähestymistavan aiheelleni ja uskon myös, että tulokset ovat tällöin luotettavampia. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on pyrkiä kuvaamaan todellista elämää, mutta on kuitenkin huomioitava, että todellisuutta ei voi rikkoa mielivaltaisesti osiin (Hirsjärvi ym. 2009, 161). Vilkka (2005, 97) kuvaa laadullisen tutkimuksen tavoitetta siten, että ihmisen omat kuvaukset todellisuudesta tulevat ilmi. Oman tutkimukseni lähtökohtana on selvittää, millaisena kehitysvammaiset kokevat mielekkään vapaa-ajan ja mitä ovat heidän toiveensa vapaa-ajan suhteen. He ovat oman elämänsä asiantuntijoita, joten siksi koen laadullisen tutkimusmenetelmän sopivan tutkimukseeni.

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus on kokonaisvaltaista tiedonhankintaan ja aineisto kootaan todellisista tilanteista. Tutkimuksessa ihmiset ovat tiedon keruun välineenä. Tutkijan tulee siis luottaa helpommin omiin havaintoihinsa, kuin testeihin ja kokeisiin. Ihminen on välineenä joustava sopeutumaan uusiin tilanteisiin ja näin ollen luotettava tiedon hankinnan pohja. (Hirsjärvi ym. 2009, 164.) Laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan siis pitkälti ihmisiä ja ihmisten elämäntilannetta. Tärkeää on tutkimustulosten kannalta kuvata toimintaympäristö. Esimerkiksi millainen on tutkimuskohde ja millainen toimintaympäristö tulee tulla ilmi laadullista tutkimusta tehdessä. (Perttula 2010.) Tutkimuksessa käytetään yksityisestä yleiseen analyysi menetelmää. Tutkijan tavoitteena on paljastaa odottamattomia seikkoja, sen takia lähtökohtana on aineiston monipuolinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. Tutkija ei määrää sitä mikä on tärkeää. (Hirsjärvi ym. 2009, 164.)

Määrällinen tutkimus perustuu lukuihin, kun taas sanat ja lauseet ovat osa laadullista tutkimusta. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä yleistyksiin kun taas määrällisessä tutkimuksessa. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus on kuvata, ymmärtää ilmiötä ja antaa mielekäs tulkinta. Pyritään siis ilmiön syvällisempään ymmärtämiseen. Aineiston analyysi on syklinen prosessi eikä siinä ole tiukkoja sääntöjä, kuten määrällisessä tutkimuksessa. (Kananen 2008, 24.)

Tärkeää laadullisessa tutkimuksessa on myös se, että mitä metodeja aineiston hankinnassa käytetään. Erityisen tärkeää on se, että tutkittavien oma ääni ja näkökulmat pääsevät esille niissä. Esimerkiksi teemahaastattelut ovat tällaisia aineiston hankinta keinoja. Kohdejoukko valitaan myös tarkasti. Laadullisessa tutkimuksessa ei käytetä satunnaisotosten menetelmää. (Hirsjärvi ym. 2009, 164.) Valitsin Teuvan kunnan kaksi kehitysvammaisten asuntolaa tutkimukseni kohteeksi, koska mielestäni tällöin kohdejoukko oli helpompi rajata. Sain myös selkeämmin määriteltäviä henkilökunnan osallisuuden tutkimuksessani.

6.2.1 Haastattelu

Tutkimuksessani päätin haastatella asukkaat ja sen lisäksi halusin haastatella asuntolan työntekijöitä. Näin koen saavani heidänkin näkökulman asukkaiden vapaa-aikaan. Haastattelu sopi mielestäni tutkimukseni lähtökohtia ajatellen ja saisin jokaisen haastateltavan oman näkemyksen esille.

Haastattelu on ainutlaatuinen tiedonkeruumenetelmä, koska siinä ollaan suorassa vuorovaikutuksessa tutkittavan henkilön kanssa. Tästä on sekä etuja, että haittoja. Suurin etu on joustavuus aineistoa kerätessä. Laadullisessa tutkimuksessa haastattelu on usein päämenetelmä. (Hirsjärvi ym. 2009, 204–205.) Asukkaat lähtivät mielellään mukaan tutkimukseeni ja erityisesti koin, että haastattelu lisäsi innokkuutta lähteä tutkimukseeni mukaan.

Haastattelun etuna on se, että siinä voidaan säädellä aineiston keruuta joustavasti jos tilanteet vaativat ja vastaajia myötäillen. Aiheiden järjestystä on mahdollisuus muokata haastattelussa ja vastauksia on myös mahdollisuus tulkita enemmän. Etuna on myös se, että haastatteluun osallistuneet saadaan yleensä mukaan tutkimukseen. Heidät voidaan tavoittaa myös haastattelun jälkeen, jos aineistoa täytyy täydentää tai jos tutkija haluaa tehdä seurantatutkimuksen. (Hirsjärvi ym. 2009, 205–206.) Haastattelu sopi mielestäni juuri sen joustavuuden vuoksi tutkimukseni kohderyhmälle hyvin. Haastattelun aikana oli mahdollisuus pitää taukoja ja haastateltavan kanssa oli aikaa keskustella. Kuitenkin opin heti, että kehitysvammaisten kanssa erityisesti haastattelun rungon järjestystä joutui muuttamaan lähes jokaisessa haastattelussa.

Hirjärvi, Remes ja Sajavaara (2009, 205) toteavat, että haastattelu valitaan usein eri syistä. Yhdeksi syyksi he kuvaavat, että tutkimuksessa halutaan korostaa, että ihminen on subjekti tutkimustilanteessa. Haastateltavalle annetaan oikeus tuoda esille asioita vapaasti, jotka koskettavat häntä itseään. Tutkimukseni yksi lähtökohdista oli tuoda kehitysvammaisten oma ääni kuuluviin, joten haastattelu täytti tämän lähtökohdan hyvin.

Haastattelun hyvät puolet saattavat kuitenkin sisältää myös huonoja puolia. Haastattelulla voidaan sanoa olevan kaksi puolta. Haastattelu on aikaa vievää. Ajankäytössä on otettava huomioon tutkimuksen laajuus, eli esimerkiksi riittääkö pelkkä kyselylomake lyhyimpiin haastatteluihin. Huolellinen suunnittelu ja kouluttautuminen haastattelija rooliin ja tehtäviin edeltävät ennen haastattelua. Nämä vievät aikaa. Haastatteluun saattaa myös sisältyä monia virhelähteitä. Ne johtuvat niin haastattelijasta, haastateltavastakin ja tilanteen kokonaisuudesta. Esimerkiksi haastateltava saattaa kokea itsensä uhatuksi tilanteessa. (Hirsjärvi ym 2009, 206.) Haastatteluissa huomasin, että osan haastateltavan kanssa haastatteluun kului paljon aikaa, kun taas joidenkin kanssa tuokiot olivat lyhyempiä. Kuitenkin koin, että ottaen huomioon tutkimuksen kohderyhmän tämä oli hyväksyttävää.

Teemahaastattelu. Teemahaastattelussa, eli puolistrukturoitu haastattelu, on kahden eri haastattelumuodon väliltä, lomake- ja avoimen haastattelun. Sille on tyypillistä, että aihepiirit, teema-alueet, ovat ennakkoon tiedossa, mutta kuitenkin kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa sekä järjestystä. Teemahaastattelu on hyvä työväline kvalitatiivisessa tutkimuksessa, koska se vastaa hyvin moneen tutkimuksen lähtökohtiin. (Vilka 2005, 101; Hirsjärvi ym. 2009, 208.) Teemahaastattelun teemojen käsittelyjärjestyksellä ei ole merkitystä haastattelutilanteessa. Tavoitteena on vain, että haastateltava kertoo oman näkemyksensä kaikista teema-alueista. Yksilö- tai ryhmähaastattelussa on haastateltavan otettava huomioon, että haastateltava pysyy annetuissa teemoissa. (Vilka 2005, 101, 103.) (LIITE 3.)

Aineiston litteroiminen tehdään tavallisesti enemmän kuin tehtäisiin päätelmät suoraan tallenteista. Niiden tekeminen suoraan tallenteista on helpompaa silloin kun haastateltavia on vain muutama, ja jos haastattelu ei ole kestänyt kovin kauan. Litteroinnin tarkkuudesta ei ole yleistä ohjeistusta. Litteroinnin tarkkuus määräytyy pitkälti tutkimustehtävän ja –otteesta. Aineiston purku olisi hyvä tehdä tie-

tokoneelle. Työläämpi vaihtoehto on sanasta sanaan kirjoittaminen. Litterointia pidetään haastattelujen työläämpänä vaiheena. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 138–140.) Kirjoitin jokaisen haastattelun puhtaaksi sanasta sanaan, koska haastattelut olivat lyhyt kestoisia. Litterointi vei yllättävän kauan aikaa, minkä vuoksi jouduin aikatauluttamaan aineiston tulkitsemisen uudelleen. Litterointia helpotti kuitenkin jonkin verran haastattelujen aikana tekemäni muistiinpanot.

Lomakehaastattelu. Lomakehaastattelussa eli strukturoidussa haastattelussa haastattelu toteutetaan lomakkeen avulla. Kysymykset, väitteet ja esittämisjärjestys on ennalta määrätty lomakehaastattelussa. Haastattelu on hyvin helppo tehdä, kun kysymykset ovat valmiita. (Hirsjärvi ym. 2009, 208.) Lomakehaastattelu on hyvä silloin, kun tutkimusongelma ei ole laaja ja toiveena on hyvin rajattu käsityksen tai kokemuksen kuvaaminen (Vilkkä 2005, 101). Vaikeutena on muotoilla kysymykset vaikka haastattelu on helppo toteuttaa ja kysymysten vastaukset ovat lyhyitä. Tietojen käsittelyn nopeus katsotaan myös lomakehaastattelun eduksi. Haittana voi kuitenkin olla, että käsitteet ja vaihtoehdot kuvastavat enemmän tutkijan kuin haastateltavan ajatuksia. Tämän kaltaisella haastattelulla voidaan testata hypoteeseja ja kerättyä aineistoa voidaan kvantifioida. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 45.) Koin, että lomakehaastattelun valinta työntekijöiden haastattelumuodoksi oli onnistunut. Tärkeimpänä kohderyhmänä olivat kuitenkin asuntoloiden asukkaat. Lomakehaastattelun kysymykset tein pitkälti teemahaastattelun runkoa apuna käyttäen. Näin ollen varmistin, että molemmissa haastatteluissa olisi yhteinen punainen lanka. (LIITE 4.)

6.3 Laadullisen tutkimuksen luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuudesta keskustellessa nousee esiin totuus ja objektiivisuus. Totuus voidaan jakaa totuusteoriassa neljään luokkaan. Ensimmäinen luokka on, että väite on totta jos se vastaa todellisuutta. Toisen luokan mukaan väite on totta, jos se on yhtäpitävä tai johdonmukainen toistenkin väitteiden kanssa. Väite on totta, jos se toimii käytännössä ja on hyödyllinen, mikä on kolmas luokka. Neljännessä luokassa todetaan, että ihmiset voivat yhdessä luoda totuuden. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 134–135.)

Laadullisessa tutkimuksen luotettavuudessa nousee esiin myös havaintojen luotettavuus ja puolueettomuus. Puolueettomuudella tarkoitetaan sitä, että pyrkiikö tutkija tuomaan esille tutkittavan äänen ja mielipiteet vai suodattaako hän esimerkiksi puheesta sen, mitä hän haluaa tietää. Tähän liittyvät myös se, että vaikuttaako tutkimukseen tutkijan sukupuoli, ikä, uskonto, poliittinen vakaumus, kansalaisuus, virka-asema tai jokin muu asia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 135–136.) Tutkimukseni luotettavuutta lisää se, että tutkijana minä olen puolueeton. Itselläni tutkijana olivat tietyt ennakko-odotukset, mutta osasin asettaa ne syrjään tutkimuksen teossa.

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 136) muistuttavat, että tutkimusmenetelmien luotettavuutta käsitellään yleensä metodikirjallisuudessa validiteetin ja reliabiliteetin avulla. Validiteetti tarkoittaa, että tutkimuksessa on tutkittu sitä, mitä on luvattu ja reliabiliteetilla tutkimustulosten toistettavuus. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136.) Validiteetti ja reliabiliteetti ovat syntyneet pääsääntöisesti määrällisessä tutkimuksessa, minkä vuoksi niiden käyttämistä on kritisoitu laadullisessa tutkimuksessa. Lisäksi ne vastaavat enemmän määrällisen tutkimuksen tarpeita. (Tuomi 2007, 150.)

Tutkimuksen luotettavuuteen ja pätevyYTEEN vaikuttavat myös tutkimuksen kohde ja tarkoitus, tutkijan oma sitoutuminen tutkimukseen, miten aineisto on kerätty, tutkimuksen tiedonantajat, tutkijan ja tiedonantajan suhde, tutkimuksen kesto, aineiston analysointi, luotettavuuden arviointi ja tutkimuksen raportointi. Näiden tekijöiden tulisi käydä ilmi tutkimuksen rungossa, mutta hyvässä tutkimuksessa ne ovat myös vuorovaikutuksessa keskenään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140–141.)

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTELMÄT

Haastattelin tutkimustani varten kymmentä asuntolan asukasta ja kuutta henkilökunnan jäsentä. Kuten olen aiemmin todennut, asukkaiden haastattelun toteutin teemahaastatteluna ja työntekijöiden kyselylomakkeella. Haastattelut toteutin alkuvuodesta 2012. Tutkimustani varten tein yhden koehaastattelun. Koehaastattelu onnistui hyvin, joten sen vuoksi se on myös otettu huomioon tuloksissa.

7.1 Asukkaiden haastattelujen tulokset

Asukkaiden haastatteluun osallistui viisi naista ja viisi miestä. Neljä heistä asuu autetun asumisen yksikössä ja kuusi haastateltavaa asuu ohjatun asumisen yksikössä. Iältään haastateltavat ovat 21–77-vuotiaita. Kaikki haastateltavat käyvät työ- tai päivätoiminnassa arkisin. Yksi haastateltava on liikuntavammainen. Haastattelut kestivät 15–45 minuuttia. Kolmen haastateltavan kanssa tukena ja apuna haastattelutilanteessa käytettiin kuvia, jotka liittyvät vapaa-aikaan.

7.1.1 Mielekäs vapaa-aika

Haastattelun alussa keskusteltiin haastateltavien kanssa, mitä vapaa-aika on hänen mielestään. Tähän aiheeseen tuli monipuolisia vastauksia. Muutama haastateltava totesi vapaa-ajan olevan omaa aikaa ja rentoutumista. Joidenkin haastateltavien mielestä vapaa-aika on televisio-ohjelmia, pelaamista ja kirjoittamista. Kuitenkin lähes kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että vapaa-aika on omaa aikaa.

No vapaa-aika on sitä aikaa ku saa tehdä ite mitä haluaa. (H10)

Kattoo teeveetä. (H8)

Mun mielestä se on sitä rennosti ottamista. (H5)

Yksi haastateltava ei osannut kuvailla, mitä vapaa-aika on hänen mielestään. Haastattelun edetessä haastateltava alkoi avata vapaa-ajan käsitettä. Uskon haastateltavan vastauksen perusteella, että kysymyksen asettelu saattoi olla hänelle liian vaikeasti ymmärrettävä.

Mitä vapaa-aika on?

Nii'in. (Hiljaisuus)

Osaatko kertoa?

(Hiljaisuus)

Onko se sitä aikaa mikä on töiden jälkeen?

Joo on! Salatut elämät ja sitten tuloo Tunteita ja tuksuja! (H2)

Suurin osa haastateltavista kertoi heillä olevan harrastuksia ja halusivat kertoa mielellään harrastuksistaan. Osa haastateltavista esitteli myös tekemiään koristeita tai asioita, jotka liittyivät hänen harrastuksiinsa. Harrastuksia olivat lenkkeily, kuntopyöräily, rullaluistelu, pyöräily, kalastus, zumba, piirtely, Meltse-kerhoillat, tanhuaminen ja kissojen hoitaminen. Muutama haastateltava sanoi myös lukemisen ja seuroissa käymisen kuuluvan heidän harrastuksiinsa. Yksi haastateltavista kertoi bingon olevan hänen harrastuksensa.

Kyllä mä joskus kuljen seuroos. (H1)

Meltse-illat oon kuule ollu kuule. (H2)

Yksi haastateltavista sanoi, että hänellä ei ole harrastuksia. Eräs haastateltava, joka tarvitsee liikkumiseensa pyörätuolia, mainitsi, että harrastustoimintaan on vaikea osallistua pyörätuolilla.

Niihin on vähän vaikeaa mennä pyörätuolilla. (H1)

Haastateltavilta kysyin myös, mitä he tekevät töiden jälkeen. Töillä tarkoitetaan päivä- ja työtoimintaa, jossa jokainen haastateltava käy arkisin. Moni haastateltava kertoi katsovansa televisiota ja lepäävänsä, kun tulevat töistä kotiin. Eräs haastateltava kertoi askartelevansa töiden jälkeen. Moni kävi asioilla kaupoissa tai kirjastolla. Muutama haastateltava kertoi, että lukevat päivän lehden tai paikallislehden ja kuuntelevat radiota.

En mä muista.. Istun ja luen lehden. Kuuntelen radiota. Liikun ja syödäkin pitää. (H4)

Kysymys töiden jälkeisestä tekemisestä saattoi olla liian haastava haastateltaville. Kaksi haastateltava vastasi ensin, että tekevät kotitöitä, vaikka haastattelun alussa olin kertonut, että haastattelussa ei käsitellä kotitöitä ja askareita. Huomasin tämän jo koehaastattelussa, joten osasin muotoilla kysymykseni uudelleen tuleviin haastatteluihin. Kuitenkin näiden lisäksi osa mainitsi kotityötä muun tekemisen lisäksi. Kaksi haastateltavaa ei osanneet vastata, mitä tekevät töiden jälkeen.

Keskustellessa, mitä haastateltavat toivoisivat vapaa-ajaltaan, nousi esiin hyvin erilaisia vastauksia. Tässä kohtaa ei noussut myös yhtä selkeää toivetta, vaan jokainen vastaus oli yksilöllinen.

(Hiljaisuus) Kattoa tietokonetta. (H8)

Lomalla käydä kotona. Lomilla kotona. (H6)

Niin.. No ulkoilla vähän. (H4)

Kaikkea kivaa mitä ikinä on. (H7)

Muita esille nousseita toiveita olivat pääseminen useammin lenkille ja hoitamaan asioita kirkolle, enemmän omaa rauhaa, eri kursseille osallistuminen, kuten piirustuskurssille, ja katsoa elokuvia. Vain yksi haastateltava ei vastannut kysymykseen ja yhdeltä haastateltavalta ei saanut selkeää vastausta aiheeseen.

Kysymys, mitä hyvinvointi on, osoittautui haastattelun haastavimmaksi kysymykseksi. Tämä ilmeni siitä, että puolet haastateltavista ei osannut kertoa, mitä hyvinvointi voisi olla. Jouduin tässä kohtaa usein itse määrittelemään hyvinvoinnin haastateltaville. Ne jotka tiesivät, mitä hyvinvointi on, kuvailivat sen olevan palvelua, hyvää oloa, terveyttä ja toisten auttamista. Tämän jälkeen keskustelimme, mitkä asiat lisäävät haastateltavien hyvinvointia. Itse tekeminen ja touhuaminen lisäsivät muutaman mielestä heidän hyvinvointiaan. Myös ulkoilun mainittiin tässä yhteydessä. Yksi haastateltava kertoi, että hän ei saa mistään tekemisestä hyvän olon tunnetta, mutta hän myös ei osannut kuvailla mitä hyvinvointi on. Uskon, että tästä johtuen haastateltava ei osannut kertoa

7.1.2 Järjestettyä toimintaa ja henkilökunnan antama tuki

Yksi teema-alue käsitteli asuntolassa järjestettyä toimintaa ja henkilökunnan antamaa tukea asukkaiden vapaa-ajan viettoon. Kaikki haastateltavat vastasivat myöntävästi kysymykseen järjestetäänkö asuntolassa toimintaa vapaa-aikana. Vastaajista kolme sanoi, että asuntolassa on järjestetty heille toimintaa, mutta eivät osanneet sen tarkemmin kuvailla, millaista toiminta on. Eräs heistä kertoi, että asuntolassa on järjestetty siivousta ja hän lisäsi myös, että myös oma huone on järjestetty. Keskusteltuamme, millaista toimintaa tällä kysymyksellä tarkoitetaan, hän kertoi, että asuntolasta käydään retkillä ja myös sen, että asuntolaan oli tulossa tanssijoita esiintymään.

Haastateltavat kertoivat asuntoloissa järjestetyn toiminnan olevan ulkoilua, posliinin maalaamista, askartelua, laulua, konserteissa käymistä, pelien pelaamista, asuntolapäivä ja hiihtoa. Lisäksi muutama haastateltava kertoi tulevista ulkomaanmatkoista ja laivareissusta, jota selvästi odottivat. Kaksi haastateltavaa mainitsi yhden työntekijän, joka erityisesti järjestää asukkaiden vapaa-ajalle toimintaa. Tämän kuvailtiin olevan laulamista tai askartelemista. Yksi haastateltava sanoi, että järjestettyä ohjelmaa voisi olla enemmänkin. Hänen toiveensa oli, että ulkoilua olisi enemmän.

Asuntolan henkilökunta on tärkeässä asemassa asukkaiden arjessa. Heidän antama tuki vapaa-ajan viettoon on asukkaalle tärkeää. Tähän aiheeseen liittyen, kahdeksan vastaajista kertoi saavansa tukea ohjaajilta ja hoitajilta vapaa-ajan viettoon. Kaksi haastateltavaa eivät olleet varmoja saavatko tukea henkilökunnalta. Heidän vastauksensa antoivat tämän kuvan.

Auttaa ne vissiin. (H6)

Kyllä ne joskus aina. Joskus aina. (H4)

7.1.3 Saanko itse päättää?

Halusin ottaa yhdeksi teemaksi itsemääräämisen oikeuden, koska vammaispalvelut pyrkivät takaaman tämän nykyään. Itsemääräämistä käsiteltiin osallistumisen kautta. Kaikkien haastateltavien mielestä he saavat itse päättää osallistuvatko asuntoloissa järjestettyyn toimintaan ja mitä he tekevät vapaa-ajallaan. Kukaan ei lähtenyt avaamaan vastaustaan tarkemmin, mitä olisin tutkijana toivonut. Eräs haastateltava ei kuitenkaan ollut heti varma vastatessaan asetettuun kysymykseen.

Riippuu tilanteesta.

Kuinkas niin?

Yleensä mä saan päättää, mitä mä teen vapaa-aikana. (H5)

Yksi haastateltava kertoi, että joskus häntä neuvotaan, mille paperille hän saa piirtää. Lisäksi vastaaja kertoi, että työntekijät välillä kertova, mitä pukea päälle kun lähdetään pihalle. Hän ei kuitenkaan nähnyt näitä asioita ongelmina eikä hän tarkemmin kuvaillut vähentääkö se hänen itsemääräämisoikeuttaan.

7.1.4 Avun tarve vapaa-ajalla

Itsemääräämisestä oli joustavaa siirtyä henkilökohtaiseen apuun. Kysymykseen tarvitsetko toisen apua vapaa-ajallasi, vastaajat vastasivat pääsääntöisesti kyllä. Apua he tarvitsevat pukeutumiseen, vessassa käymisessä, tavaroiden ottamisesta hyllyltä, kerhoilloissa ja liikkumisessa. Lisäksi yksi haastateltava kertoi tarvitsevan toisen apua vapaa-ajallaan, mutta ei osannut täsmentää mihin hän tarvitsee apua. Kaksi haastateltavista kertoi, että he eivät tarvitse toisen ihmisen apua heidän vapaa-ajallaan. Eräs vastaajista kertoi tarvitsevänsä silloin apua, kun häntä alkaa ahdistaa jokin tilanne.

Koetko, että sä tarvitset toisen apua vapaa-ajallasi?

Joskus.

Voitko kertoa jotakin tilannetta tai..

Yleensä silloin jos alkaa kauheasti ahdistamaan. (H5)

Tämän teeman alaisuudessa haastattelussa keskusteltiin, keneltä haastateltavat saavat apua, kun he sitä tarvitsevat. Ne jotka kertoivat, että tarvitsevat toisen ihmisen apua vapaa-ajalla kertoivat saavansa apua hoitajilta, ohjaajilta, ystäviltä ja äidiltä. Kukaan haastateltava ei maininnut, että hänellä olisi henkilökohtainen avustaja vapaa-ajallaan.

7.1.5 Tiivistelmä

Tutustuttuani kirjallisuuteen vapaa-ajasta sekä kehitysvammaisten ja vammaisten oikeuksista, en ollut odottanut tulosten olevan näinkin positiivisia. Olin olettanut, että haastateltavilla ei ole paljonkaan harrastuksia, koska asuntolat sijaitsevat pienellä paikkakunnalla. Kuitenkin monipuoliset harrastukset yllättivät minut. Oletukseni oli myös, että haastateltavilla on paljon erilaisia toiveita vapaa-ajalleen. Vaikka vastaukset olivat monipuolisia, odotin silti enemmän kehitysehdotuksia ja kri-

tiikkiä. Minua yllätti erityisesti se, että toiveet eivät olleet ylenpalttisia vaan ne olivat hyvinkin arkisia asioita.

Moni haastateltava jännitti haastattelutilannetta, minkä uskon johtaneen siihen, että suurin osa heistä eivät uskaltaneet kertoa kaikkia ajatuksiaan. Tämän havait-
sin esimerkiksi siitä, että eräs haastateltava yritti varmistella koko ajan vastasiko hän oikein ja eräs haastateltava pelkäsi koko haastattelun ajan, että liittyikö hänen puheensa aiheeseen. Haastattelijana pyrin rohkaisemaan heitä sanomaan oman mielipiteensä. Lisäksi itse koin, että luottamusta herätti myös se, että olin haasta-
teltaville tuttu jo aiemmin työhistoriani ansiosta. Huomasin myös ymmärryksen tason vaikuttavan haastatteluihin, vaikka apuna ja tukena saattoi ollakin haastatte-
lutilanteessa kuvat. Eräs haastateltava tukeutuu helposti ystävään, ohjaajiin tai asuinkaveriinsa kun haluaa ilmaista itseään. Hänelle tuotti ongelmia kertoa haas-
tattelutilanteessa omat näkemyksensä, mikä selvästi turhautti häntä. Kuvat antoi-
vat hänelle jonkin verran tukea.

Tutkijana minun oli ilo huomata, että haastateltavat saavat itse päättää, mitä he tekevät vapaa-ajallaan ja osallistuvatko he asuntolan järjestämään toimintaan. Tämä mielestäni osoittaa sen, että heidän itsemääräämistä kunnioitetaan ja heitä pidetään tasavertaisena kansalaisena, jolla on itsemääräämisoikeus. Vanhoista ajattelumalleista ollaan pääsemässä eroon, vaikka työtä edelleen näkemykseni mukaan tässä asiassa tarvitaan yhteiskunnassamme. Vaikeasti vammaiset henki-
lötkin pystyvät osallistumaan, jos heille mahdollistetaan se ja annetaan välineet (Vernerinet 2011).

Suurin epäkohta mielestäni oli, mikä ilmeni haastattelujen pohjalta, avun tarpees-
sa. Haastateltavat kertoivat saavansa apua vapaa-ajallaan henkilökunnalta, ystä-
viltä ja äidiltä. Yllätyin, että kukaan ei maininnut henkilökohtaista avustajaa tässä yhteydessä. Myös se, että kukaan haastateltavista ei kertonut, että hänellä olisi henkilökohtainen avusta, herätti erityisesti huomioni. Kuitenkin nykyään kehitys-
vammaisilla ja vammaisilla on oikeus hakea henkilökohtaista avustajaa vammais-
palvelulain nojalla. Suurin ongelma kuitenkin tässä on se, minkä olen huomannut, oman työkokemuksen kautta on se, että näihin hakemuksiin hakijan täytyy itse perustella, miksi ja mihin hän tarvitsee apua.

Lisäksi avuntarvetta käsitellessä eroja syntyi asuntoloiden asukkaiden välillä. Toisen asuntolan asukkaat tarvitsevat enemmän avustusta liikkumisessa ja pukemisessa, kun taas toisen asuntolan asukkaat tarvitsevat enemmän apua toimimisessa ja pukeutumisessa. Eräs ohjatun asumisen yksikön asukas kertoi, että ohjaajat muistuttavat häntä lähtemään lenkille. Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että ohjatun asumisen yksikössä asukkaat eivät tarvitse niin paljon hoidollisia toimenpiteitä, kun autetun asumisen yksikössä. Muita huomattavia eroja asuntoloiden asukkaiden välillä ei ilmennyt tutkimuksessa.

7.2 Henkilökunnan kyselyn tulokset

Työntekijöistä neljä työskentelee autetun asumisen yksikössä ja kaksi ohjatun asumisen yksikössä. Kaikki vastaajat ovat naisia ja heidän työuransa kesto oli vaihtelevaa. Kaksi työntekijää on vastannut yhdessä kyselylomakkeeseen. Jokaisen työntekijän mielestä asukkaiden vapaa-aika on selkeästi erotettu työajasta, koska heistä jokainen käy työ- ja päivätoiminnassa.

7.2.1 Järjestettyä toimintaa ja vapaa-ajan vietto ongelmia

Henkilökunnan kyselystä käy selvästi ilmi, että asukkaille on järjestetty vapaa-ajan toimintaa, sillä kaikki kyselyyn osallistuneet vastasivat tähän kohtaan kyllä. Kaikki vastaajat kertoivat järjestetyn toiminnan olevan pääsääntöisesti Meltse-kerhoillat kuukausittain, tanhuharjoitukset, Suupohjan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymän alueella toimiva Nuorisojengi kokoontumiset ja hartaudet kuukausittain.

Eroa asuntoloiden välille syntyi järjestetyssä toiminnassa siten, että ohjatun asumisen yksikön työntekijät kertoivat lenkkeilyyn, hiihtoreissujen, kirpputorireissujen, konserttien ja Tukiyhdistyksen järjestämien retkien kuuluvan myös toimintaan. Autetun asumisen yksikössä työntekijät kertoivat taas joka viikkoisesta askaretuilasta.

Kysyttäessä, onko henkilökunnan keskuudesta valittu vapaa-ajanvastaavaa, keräsi tämä aihe eri näkemyksiä vastaajien kesken. Työntekijät ja asukkaat yhdessä järjestävät ohjatun asumisen yksikössä toimintaa. Autetun asumisen yksikössä osan vastaajien mielestä kaikki työntekijät yhdessä suunnittelevat toimintaa, kun taas yksi vastaajista kertoo välivuoroa tekevän työntekijän järjestävän ulkoilua ja viriketoimintaa. Erään mielestä vapaa-aikavastaavaan ei ole resursseja.

Ohjatun asuntolan työntekijöiden mielestä asukkailla ei ole vapaa-ajan vietto ongelmia, kun taas autetun asumisen yksikön työntekijät kokivat, että asukkailla on ongelmia. He perustelivat tätä, että kunnassa ei ole järjestetty vapaa-ajan viettomahdollisuuksia asukkaille, asukkaiden liikuntaesteisyys, henkilökunnan vähäisyys ja kiire, sekä lisäksi henkilökohtaisten avustajien puuttuminen. Henkilökunnan lisäämistä yksi työntekijä perusteli sillä, että tällöin voitaisiin lisätä kaikkien asukkaiden osallistumisen. Vastaajista eräs työntekijä tarkensi, että ainakin nuorempien asukkaiden tarvitsevan enemmän tekemistä.

7.2.2 Asukkaiden vapaa-ajan rajoittaminen

Jokaisen kyselyyn vastaajan mielestä asukkaiden itsemäärääminen vapaa-ajassa toteutuu. Heiltä kysellään, haluavatko osallistua toimintaan. Kuitenkin muutama vastaaja pohti myös sitä, että osa asukkaista ei pysty tuoda julki omaa tahtoaan. Eräs vastaaja toteaaakin, että mielipidettä kysytään niiltä jotka ymmärtävät. Asukkaiden mielipide selvitetään eri kommunikointimenetelmiä käyttäen.

Asukkaiden vapaa-ajan liikkumista on selvästi vastaajien mielestä rajoitettu. Syiksi kerrotaan liikuntarajoitteisuus, apuvälineiden käyttö, asukkaiden kykenemättömyys liikkua yksin asuntolan ulkopuolella, turvallisuus ja tarvitsevat ohjaajan tuen. Ohjatun asumisen yksikön työntekijät kertovat turvallisuuden olevan erityisesti heillä syy vapaa-ajan liikkumisen rajoittamiseen.

Asukkaiden vapaa-ajan kontrolloiminen jakoi vastauksia selvästi eniten tässä teemassa. Kaksi vastaajaa vastasi, että työntekijöiden ei tarvitse kontrolloida asukkaiden vapaa-aikaa, kun taas neljä heistä oli sitä mieltä, että heidän täytyy rajoittaa. Eräs vastaaja perusteli tätä, että henkilökunta tuntee asukkaan parhaiten ja hänen tarpeensa.

Harrastuksia tai paikkoja, joissa asukkaat saavat kulkea vapaasti, ovat ohjatun asumisen yksikössä bingo, nuortenillat, Meltse-kerho, lenkki, autolla ajelu, ABC-huoltoasemalla käyminen, kirjasto ja R-kioski. Autetun asumisen yksikössä työntekijöiden näkemyksen mukaan asukkaat saavat kulkea asioilla hoitajan kanssa, lenkillä, retkillä, Meltse-kerhossa, tanhuissa ja kotilomilla.

7.2.3 Vapaa-ajan tärkeys

Asukkaiden vapaa-ajan tärkeys näkyi positiivisena asiana kyselyn vastauksissa. Tärkeyttä kuvattiin arjesta irti pääsemisellä, mielekkään tekemisen muisteleminen, asukkaat virkistyvät ja se tuo vaihtelua arkeen. Eräs vastaaja kuvaa vapaa-ajan tärkeyttä seuraavasti:

Päivät kuluvat tokessa samojen ihmisten kanssa kuin kotonakin. Vapaa-aikana olisi mielekäästä saada olla toisissa ympyröissä eri ihmisten kanssa. Auttaa jaksamisessa.

Tekemiset ja asiat, mistä asukkaat nauttivat mielellään vapaa-ajalla, olivat työntekijöiden mielestä television katseleminen, musiikki, lenkkeily, elokuvien katseleminen, yhdessä pelaaminen, zumba, bingo, soittaminen, konserteissa ja kahviloissa käyminen, tanssiminen, ostoksilla käyminen, laivareissut ja retket. Vastaajista yksi painottaa vastatessaan ulkoilu, että aina kun hoitajat ehtivät.

Mielekkään vapaa-ajan merkitys asukkaiden hyvinvointiin korostui kaikissa vastauksissa. Asukkaiden kerrottiin olevan iloisempia ja virkeitä, turhat kiukkukohtaukset ja konfliktitilanteet jäävät pois, asukkaat nukkuvat yönsä paremmin, hyvinvointi lisääntyy ja tapahtumia muistellaan monesti positiivisessa valossa. Myös itsensä toteuttaminen mainittiin olevan positiivinen asia.

7.2.4 Tuki ja vastuu

Jokaisen vastaajan mielestä asukkaat tarvitsevat tukea ja ohjausta esimerkiksi harrastuksissa. Itsenäinen toiminta tuottaa monella asukkaalle vaikeuksia, joten ohjaaminen ja tukeminen ovat tärkeitä. Lisäksi liikuntarajoitteisuus nähdään myös tuen ja ohjauksen kannalta. Vointi ja ikä täytyy ottaa huomioon myös. Tukemisen ja ohjaamisen tarvetta perusteltiin myös sillä, että asukkaat tarvitsevat näitä kaikissa päivän toiminnoissaan. Kuitenkin muutama työntekijä painotti, että toiset tarvitsevat vähemmän ja toiset enemmän tukea ja ohjausta.

Kunnan järjestämät vapaa-ajan vietto mahdollisuudet asuntoloiden asukkaille nähtiin henkilökunnan keskuudessa vähäisenä. Kaksi vastaajista oli sitä mieltä, että retkiä järjestetään kunnan puolesta. Loput vastaajista oli sitä mieltä, että kunnassa ei ole järjestetty minkäänlaista vapaa-ajan vietto mahdollisuuksia vammaisille. Kaksi vastaajaa kuvaa tilannetta näin:

Ei. Ainoastaan tanhut ja Meltse-kerho. Vetäjät ovat vammaispuolelta.

Eräs vastaajista perustelee kantansa seuraavasti:

Ei ole, on todella vähän sellaista toimintaa, missä olisi huomioitu kehitysvammaisten mahdollisuudet ja kyvyt osallistua.

Henkilökunta oli suuremmaksi osaksi sitä mieltä, että päävastuu asuntolan asukkaiden vapaa-ajan tekemisestä on henkilökunnan tai omaisten vastuulla. Perusteluiksi annettiin, että asukkaat eivät itse pysty, omaiset ja henkilökunta tuntevat asukkaat parhaiten. Henkilökunnan vähyyden ja henkilökohtaisten avustajien tarpeen mainitsi tässä kohtaa yksi vastaajista. Omaisten vastuu oli yhden osallistujan mielestä vähäistä, koska omaiset ovat jo iäkkäitä.

7.2.5 Kehittäminen

Erilaisia kehittämisideoita tuli ilmi kysymyksessä, miten henkilökunta itse kehittäisi asukkaiden vapaa-ajan käyttö mahdollisuuksia asuntolassa tai sen ulkopuolella. Toivottiin enemmän mahdollisuuksia järjestää retkiä tai hyvinvointiviikkojen järjestämistä, milloin voitaisiin käydä asukkaiden kanssa hieronnassa, ostoksilla tai vaikka kampaajalla. Myös arki-iltoihin toivottiin lisää harrastusmahdollisuuksia.

Innostuneet vetäjät ja erilaisten ryhmien (huom. kehitysvammaisuusaste) mahdollisuudet osallistua kykyjensä mukaan! Kovasti kaivattaisiin ulkoiluttajia, vierailijoita tai kahvilassa kävijöitä kehitysvammaisten kanssa.

Vastaajista yksi mainitsi uudet tilat, jotka ovat tulossa kehitysvammaisten käyttöön. Hän myös esitti, miten tilat saataisiin hänen mielestään toimimaan parhaiten. Vastaaja myös jatkoi vapaasana osuudessa, että ulkoilu olisi kaikille tärkeää.

Nyt on tulossa kehitysvammaisten käyttöön tilat, missä olisi tarkoitus harrastaa erilaisia asioita. Sinne pitäisi saada vain oma työntekijä.

7.2.6 Tiivistelmä

Oman työkokemuksen ja teorian pohjalta osasin olettaa, että henkilökunta korostaa henkilökunnan vähyyden ja kiireen vastauksissaan. En kuitenkaan ollut varautunut, että vastaajat korostaisivat näitä asioita niin paljon, kun he vastauksissaan korostivat. Henkilökohtaisten avustajien puuttuminen oli itselleni todellinen yllätys, sillä olisin olettanut, että edes muutamalla asuntolan asukkaalla olisi henkilökohtainen avustaja työajan ulkopuolella. Itse kuitenkin tiedän sen, että suuremmissa kaupungeissa tarvitaan enemmän avustajia vammaisille, joten sama syy saattaa olla myös pienillä paikkakunnilla. Kuitenkin en voi olla pohtimatta, että onko asukkaille edes yritetty hakea henkilökohtaisia avustajia ja jos ei niin onko tästä mahdollisuudesta annettu tietoa?

Selvä ero vastauksissa näkyi asuntoloiden välillä, mikä oli oletettavissa, koska asuntoloiden palvelutuote on hyvin erilainen. Toisessa asuntolassa työntekijät tekevät kolmessa vuorossa töitä, toisessa taas kahdessa vuorossa. Ero asuntoloiden välillä näkyi myös henkilökunnan vähyydestä puhuttaessa. Ohjatun asumisen työntekijät eivät maininneet vastauksissaan henkilökunnan määrän olevan ongelma, kun taas autetun asumisen yksikön työntekijät. Kuten olen jo aikaisemmin todennut, on otettava huomioon, että autetun asumisen yksikön asukkaat vaativat enemmän apua ja ohjausta, kun taas ohjatun asumisen yksikön. Lisäksi asukkailla on enemmän liikuntarajoitteita kun ohjatun asumisen yksikön asukkailla. Autetun asumisen yksikön henkilökunta kaipasi enemmän vapaa-ajan vietto mahdollisuuksia asukkailla, kun taas ohjatun asumisen yksikön henkilökunta. Mietin myös, että kunta kuuluu Kehitysvammaisten Tukiliiton Ystävänkortti-toiminnan piiriin, mutta kukaan vastaajista ei kertonut hyödynnetäänkö ystävänkortteja. Toisaalta kyselylomakkeessa olisi voinut olla erillinen kohta tälle kysymykselle.

Tutkijana minusta oli hienoa huomata, että työntekijöiden mielestä asukkailla oli harrastuksia ja vapaa-ajan vietto mahdollisuuksia. Myös tuen ja ohjauksen osuus oli positiivinen yllätys. Erityisesti oli mieluisaa huomata, että henkilökunta antoi vastauksissaan ymmärtää, että vapaa-ajalle pyritään järjestämään tekemistä, vaikka henkilöstöresurssit eivät anna siihen mahdollisuutta. Lisäksi kehittämisideat olivat positiivinen asia. Kuitenkin olisin toivonut, että muutkin vastaajat olisivat keksineet uusille harrastetiloille käyttöä ja kehittämisideoita. Vastaajista vain yksi kertoi tästä.

Henkilökunnan vastauksista voidaan siis päätellä, että henkilöstöresursseja ja henkilökohtaisen avustuksen määrää tulisi lisätä asuntoloiden asukkaiden vapaa-ajan vieton edistämiseksi. Toiveet ja odotukset asukkaiden vapaa-ajan viettoon eivät ole mielestäni kovinkaan epärealistisia. Myös nykyajan yhteiskunnassa vammaisilla on yhtenäinen oikeus olla osallisena yhteiskuntaa, niin mielestäni eräs vastaaja oli tiivistänyt kehittämisideansa hyvin; erilaisten ryhmien mahdollisuudet osallistua omien kykyjensä mukaan.

8 TULOKSIEN YHTEENVETO

Asukkaiden haastatteluista kävi ilmi, että he ovat hyvinkin tyytyväisiä vapaa-ajan viettotapoihinsa ja omasta mielestään heillä oli harrastuksia. Henkilökunnan näkemys taas oli, että asukkailla ei ole paljonkaan vapaa-ajan vietto mahdollisuuksia asuinpaikkakunnalla ja henkilökuntaa ei ole tarpeeksi välillä, jotta vapaa-ajan vietto mahdollisuuksia voitaisiin järjestää. Nämä erilaiset näkemykset erottuivat selvästi joukosta.

Eryteisesti autetun asumisen yksikön asukkaiden ja henkilökunnan vastaukset olivat erilaisia. Tietenkin on otettava huomioon, että haastattelin neljää autetun asumisen yksikön asukasta ja sen henkilökunnasta vastasi kyselyyn kuusi työntekijää. Asukkaiden määrä verrattuna henkilökunnan määrään oli sen takia näinkin suuri, koska kaikki asuntolan asukkaat eivät pysty ilmaisemaan itseään puheella tai edes erilaisia kommunikointikeinoja käyttäen. Siksi näkisin, että asukkaiden ja henkilökunnan välinen suhdeluku oli hyvä.

Tuloksia tarkastellessani aloin miettiä, että onko henkilökunnalla liian korkeat odotukset asukkaiden vapaa-ajan toivomuksista vai tyytyvätkö asukkaat paljon vähempään, mihin heillä voisi olla mahdollisuuksia. Asukkailla oli heidän mielestään harrastuksia ja toiveet eivät olleet kovinkaan suuria, mikä oli kuitenkin yllättävää. Onko yhteiskunnassa määritelty kehitysvammaisuuden tavoitteet liiankin hienoksi? Toisaalta voitaisiin kysyä, että toteutuuko asiakaslähtöisyys asuntoloiden vapaa-ajan toiminnan suunnittelussa. Annetaanko asukkaiden osallistua suunnitteluun, esimerkiksi uusien vapaa-ajan tilojen suunnittelussa?

Henkilökunta kuitenkin toivoisi, että asukkaille voitaisiin järjestää enemmän vapaa-ajan viettomahdollisuuksia, kun taas asukkaiden mielestä asuntoloissa on järjestetty toimintaa. Henkilökunta kuitenkin perusteli asiaa asukkaiden hyvinvoinnin ja mielenterveyden kannalta. Kaski, Manninen ja Pihko (2009, 112) toteavatkin, että kehitysvammaisilla on muita ihmisiä kohtaan suurempi riski sairastua mielenterveyden häiriöihin. Noin 35–50 prosentilla kehitysvammaisista esiintyy käyttäytymisen ja mielenterveyden häiriöitä. Psykkiset häiriöt liittyvät kehitysvammaisilla usein tavattaviin aivovaurioihin, osittain syynä on elämään liittyvät vaikeudet joita

heillä on. Kehitysvammaiset voivat kuitenkin sairastua samalla tavalla psyykkisesti kuin muutkin ihmiset.

Asukkaat kertoivat tarvitsevansa toisen ihmisen avustusta vapaa-ajallaan ja myös henkilökunta toivoi enemmän henkilökohtaisia avustajia asukkaille. Asukkaat turvautuivat hoitajiin ja ohjaajiin, omaisiin ja ystäviin kun tarvitsevat toisen apua. Henkilökunnan vastauksista voi aistia, että henkilökunta toivoisi pystyvänsä tukemaan enemmänkin asukkaita harrastuksissa ja vapaa-ajan vietossa. Tuloksien pohjalta pystytään mielestäni tekemään johtopäätös, että asukkaat tarvitsevat enemmän henkilökohtaista avustusta vapaa-ajalleen. Kuten olen aiemmin jo todennut, itsenäistä elämistä pyritään tukemaan ja laitostumisesta luopumaan, korostuu mielestäni tällöin avustajien merkitys kehitysvammaisten ja vammaisten arki elämässä. Luotetaanko liikaa asuntoloiden työntekijöiden toimintaan, vaikka he pyörittävät jo arkea asuntoloissa?

Tuloksia tutkiessani aloin pohtimaan, vaikuttaako henkilökohtaisen avun vähäisyyteen se, että hakeminen on tehty liian vaikeaksi, koska hakijan täytyy itse pystyä ilmaisemaan avun tarpeensa. Teittinen (2010, 157) pohtii artikkelissaan, että palvelurakenteiden muutoksissa unohdetaan, kuinka vammaisten henkilöiden kansalaisuus tavoitetaan. Hän jatkaa, että palvelujärjestelmässä tämä asiakasryhmä määritellään erityisesti haittoihinsa ja toimintakykyyn verraten. Kuitenkin mietin, onko henkilökohtaisen avun hakemisessa huomioitu, että kehitysvammaisen henkilö ei pakosti pysty ilmaisemaan toiveitaan paperilla.

Tutkimusta tehdessäni huomaisin monia myönteisiä asioita asukkaiden ja henkilökunnan tuloksissa, mutta kuitenkin havaitsin mielestäni muutaman suuremman epäkohdankin tuloksissa. Erityisesti asukkaiden ja henkilökunnan erilaiset näkemykset vapaa-ajasta oli mielestäni hyvin mielenkiintoisia. Tulokset nostivat itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen avun tärkeyden esille selvästi.

9 POHDINTA

Opintojeni alussa minusta tuntui, että opinnäytetyö on pelottava asia. Kuitenkin koin iloisena asiana sen, että saan perehtyä aiheeseen jonka itse koen tärkeäksi ja kiinnostavaksi. Tuolloin en osannut odottaa sitä työn määrää, mikä täytyy nähdä opinnäytetyönsä eteen. Mielenkiinto haasteisiin ja itsensä kehittämiseen ammattilaisena antoi kuitenkin jaksamista tähän työmäärään.

Haastetta opinnäytetyön tekemiseen toi aikataulutuksen nopeutettu tahti valmistumisen suhteen toi omat lisäpaineensa työskentelyyn. Ajan löytäminen muille koulu-tehtäville ja opinnäytetyölle oli välillä haastavaa. Ehkä jos nyt saisin tehdä asioita toisin, olisin voinut aloittaa opinnäytetyöni prosessin vielä aikaisemmin. Teoriaosuuden kirjoittaminen oli erityisen työläs prosessi, joten kokoamisen olisi voinut aloittaa aikaisemmin. Oman lisähaasteensa toi myös asia, että yhteistyökumppanini ei ollut Seinäjoen läheisyydessä, joten matkojen suunnittelu toi oman osansa työskentelyyn. Tämä vaikutti erityisesti tutkimukseen tarvittavien lupien hankkimiseen.

Tutkimuksen alkaessa suurin pelkoni oli haastateltavien saaminen tutkimukseen. Alkuperäisessä suunnitelmassani oli tarkoitus kartoittaa laajemmin Teuvan kunnan kehitysvammaisten vapaa-ajan viettoa, mutta päädyin kuitenkin rajaamaan kohde-ryhmäni asuntoloihin. Mielestäni tämä oli oikea ratkaisu. Lisäksi yhteistyötahot olivat entuudestaan tuttuja, mikä lisäsi luottamusta työn onnistumiseen. Uskon myös, koska olin haastateltaville jo entuudestaan tuttu, heidän oli helpompi ottaa osaa tutkimukseen.

Haastattelujen alussa huomasin olevani liiankin kriittinen aineistoa kohtaan, minkä vuoksi epäilin saisinko pätevää aineistoa kasaan mitenkään. Kuitenkin ohjaajani kanssa keskusteltuani aloin näkemään tuloksia aineiston pohjalta. Opin myös rentoutumaan haastattelutilanteissa ja huomasin, että myös haastateltavat alkoivat luottamaan minuun paremmin. Tästä johtuen viimeiset haastattelutilanteet olivat itselleni tutkijana positiivisia kokemuksia. Lisäksi tuntemuksiani helpotti se, että haastateltavat oli hyvinkin helppoja saada mukaan osallistumaan tutkimukseeni.

Näkisin myös tässä prosessissa vaikeutena kirjallisuuden ja verkkolähteiden löytämisen. Aihetta ei ole kuitenkaan tutkittu aiemmin paljonkaan ja vapaa-aika käsitteenä on kuitenkin suhteellisen uusi. Kuitenkin sinnikäs etsiminen ja kirjaston henkilökunnan apu auttoi lähteiden etsimisessä todella paljon. Myös aiheiden rajaaminen toi oman mausteensa lähdekirjallisuuden etsimiseen, koska esimerkiksi vapaa-ajan tai hyvinvoinnin käsitteenä voidaan ymmärtää monella eri tavalla.

Opinnäytetyö prosessi on mielestäni kasvattanut omaa ammatillista minääni hyvinkin paljon. Olen oppinut, että kehitysvammaisten henkilöiden toiveet eivät ehkä olekaan niin suuria kuin sosiaalialan ammattilaiset saattavat olettaa. Arkisetkin asiat riittävät heille ja heidän mielipiteidensä kunnioittaminen. Lisäksi itsemääräämisen ja asiakaslähtöisyyden arvostaminen on nousut tätä työtä tehdessä. Asiakkaalle tulee antaa avaimet, jotta hän selviää arjestaan ja erityisesti, että hän voi tehdä arjestaan juuri hänen itsensä näköisen. Usein kuitenkin se on yhteiskunta, omaiset tai työntekijät, jotka määrittelevät kehitysvammaisten arjen.

Vaikka opinnäytetyön tekeminen on ollut vaativat ja aikaa viemään olen kaiken kaikkiaan tyytyväinen tekemääni tutkimukseen. Ajattelisin, että tutkimukseni pohjalta voisi tulevaisuudessa tutkia, miten esimerkiksi uudet vapaa-ajan tilata ovat vaikuttaneet asukkaiden tyytyväisyyteen. Mielestäni tutkimukseni on antanut tälle jo hyvän pohjan kartoittamalla alkutilanteen asuntoloissa. Kuitenkaan en näe, että seuraavaa tutkimusta ei kannata tehdä heti, vaan ehkä kahden vuoden kuluttua, jotta toiminta on saatu alkuun ja siitä on jo kertynyt kokemusta. Lisäksi olisi mielenkiintoista kartoittaa vapaa-ajan toiminta laajemmin paikkakunnalla.

Toivon, että tutkimuksestani on hyöty yhteistyötaholle, heidän kehittäessä toimintaansa. Henkilökunnalle toivon työni tuovan uusia ajatuksia ja näkemyksiä työskentelyyn ja työskentelymenetelmiin. Yleisesti ottaen toivon kuitenkin, että työni välittäisi kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta ja korostaisi henkilökohtaisen avun tärkeyttä vammaisen henkilön elämässä. Näiden toteutumiseen nyky-yhteiskunnassa on vielä aikaa, mutta haluaisin työni antavan oman panoksensa asian huomioimiseen.

Opinnäytetyöprosessi on ollut mielekäs kokonaisuus ja hyvin opettavainen. Tätä on ylläpitänyt oma mielenkiinto ja halukkuus kehittää omaa ammatillisuutta. Vaikka tie on välillä ollutkin kivinen ja mutkainen olen tyytyväinen lopputulokseen. Itse en vielä uskonut ensimmäisenä opiskeluvuotenani, että minusta on tutkijaksi. Nyt voin kuitenkin todeta tehneeni tutkimuksen, olen tutkija. Ammatillisesti tämä työ on antanut minulle paljon ja se on antanut innostuksen lähteä edelleen kehittämään itseäni sosiaali-alan ammattilaisena.

LÄHTEET

- Arvio, M. & Aaltonen, S. 2011. Kehitysvammaisen potilaana. 1. painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Best S. 2010. Leisure Studies: Themes & Perspectives. Los Angeles: Sage.
- Eriksson, S. 2008. Erot, erilaisuudet ja elinolot: vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Anjalankoski: SOLVER palvelut Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Juuti, P. 1996. Suomalainen elämänlaatu. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Kananen, J. 2008. Kvali: Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Kaskinen, M., Manninen, A. & Pihko, H. 2009. Kehitysvammaisuus. 4. uud. p. Helsinki: WSOY.
- Kurki, L. 2008. Innostava matkailu: Sosiokulttuurinen innostaminen ja vapaa aika. Helsinki: FINN LECTURA.
- L 3.4.1987/380. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista.
- Lampinen, R. 2007. Omat polut!: Vammaisesta lapsesta täysivaltaiseksi aikuiseksi. Helsinki: Edita.
- Liikkanen, M. (toim.) 2009. Suomalainen vapaa-aika: Arjen ilot ja valinnat. Helsinki: Hakapaino.
- Liikkanen, M., Hanifi, R. & Hannula, U. (toim.) 2005. Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä: Vapaa-ajan muutokset 1981-2002. Helsinki: Tilastokeskus.
- Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E-L. 2004. Esteistä mahdollisuuksiin: Vammaistyön perusteet. Porvoo: WS Bookwell OY.
- Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A., Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.

- Niemelä, P. 2010. Hyvinvointipolitiikka. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Nätti, J. Anttila, T. & Väisänen M. 2005. Tietotyö, työaika ja ajankäyttö kotitaloudessa. Teoksessa: Tilastokeskus. Pääkkönen, H. (toim.) 2005. Perheiden ajankäyttö. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Perttula, K. 2010. Laadullinen tutkimus ja aineiston analyysi. Luentomoniste. Kevät 2010. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö, sosiaalialan koulutusohjelma. Julkaisematon.
- Pikkarainen, A. 2007. Vapaa-aika ja harrastukset. Teoksessa: Lyyra, T-M., Pikkarainen, A. & Tiikkainen, P. 2007. Vanheneminen ja terveys. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Raijas, A. 2011. Arjen hyvinvointi. Teoksessa: Saari, J. (toim.) 2011. Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus.
- Räty, R. & Toivanen, T. 2008. Sosionomi (AMK) vammaistyön ohjaajana. Teoksessa: 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Viinamäki, L. (toim.) 2008. Anjalankoski: SOLVER palvelut Oy.
- Räty, T. 2010. Vammaispalvelut: Vammaispalvelujen soveltamiskäytäntö. Vaasa: Kynnys Ry.
- Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2.5.2011. Mitä kehitysvammaisuus on? [Verkkosivu] Vernerinet.net. [Viitattu 29.12.2011] Saatavana: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on.html>
- Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2.5.2011. Sosiaalinen näkökulma. [Verkkosivu] Vernerinet.net. [Viitattu 29.12.2011] Saatavana: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/sosiaalinen-nakokulma.html>
- Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 27.4.2011. Toimintakyvyn näkökulma. [Verkkosivu] Vernerinet.net. [Viitattu 29.12.2011] Saatavana: verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/toimintakyvyn-nakokulma.html
- Teittinen, A. 2010. Myönteisten mahdollisuuksien politiikka ja kehitysvamma. Teoksessa: Hyvinvoinnin uusi politiikka: johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.) 2010. Tampere: Juvenes Print Oy.
- Tilastokeskus. 9.6.2004. Vapaa-ajan sanakirjamääritelmät. [Verkkosivu] Tilastokeskus. [Viitattu 29.1.2012] Saatavana: http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyka_2004_2_vapaa-aika4.html

- Tuomi, J. & Sarajärvi. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.
- Tuomi, J. 2007. Tutki ja lue: Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Helsinki: Tammi
- Vehmas, J. 2005. Vammaisuus: Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus Kirja Oy.
- Veneri.net. 9.3.2011. Yksilölähtöinen ajattelutapa. [Verkkosivu]. [Viitattu 25.4.2012]. Saatavana: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/vammaispolitiikka/yksilolahtoinen.html>
- Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi.
- Ylikännö, M. 2011. Sopivasti työtä ja vapaa-aikaa?: Tutkimuksia ajankäytöstä eri elämäntilanteissa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 117:2011. Tampere: Juvenes Print- Tampereen yliopistopaino Oy.

LIITTEET

LIITE 1. Sopimus opinnäytetyöstä

Seinäjoen ammattikorkeakoulu
 SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SOPIMUS OPINNÄYTETYÖSTÄ

Sopimus opinnäytetyöstä

Opiskelijan nimi ja yhteystiedot (osoite, puhelin ja sähköposti):
Janna Birling, Teuvan k. 12 B, Seinäjoki
Puh. 044 200 123 Sposti: janna.birling@seinajoki.fi

Koulutusohjelma:
Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyön ohjaajan nimi ja yhteystiedot (osoite, puhelin ja sähköposti):
Kerttu Veikkola
Seinäjoki, janna.fi

Toimeksiantajan/työn tilaajan/yhteistyöorganisaation edustaja ja asema organisaatiossa:
Suupohjan Peruspalveluliikelautokunta-yhtymä (LKY) / Liisa Rintaniemi

Toimeksiantajan/työn tilaajan/yhteistyöorganisaation edustajan yhteystiedot (osoite, puhelin ja sähköposti):
PL 100, 61801 Kauhajoki puh: (02) 2125 200
Liisa Rintaniemi puh: 044 2125 211

Opinnäytetyön (15 op) alustava nimi/aihe:
Teuvan kunnan kehitysvammaisten asuntalojen asukkaiden vapunajan vietto koskeva tutkimus

Opinnäytetyöhön kuuluvat tehtävät:
Asukkaiden haastattelu, työntekijöiden haastattelu lomakkeella

Työn tekemisestä aiheutuvien kustannusten korvaaminen:
—

Arvioitu aika opinnäytetyön tekemiseen: 6.2.2012 - 12.3.2012
 Päiväys 18.1.2012

Opinnäytetyö on julkinen asiakirja.
 Opinnäytetyöni saa julkistaa Theseus-verkkokirjastossa (rasti ruutuun)

Opiskelijan allekirjoitus: Janna Birling

Ohjaajan allekirjoitus: Kerttu Veikkola

Toimeksiantajan/tilaajan/yhteistyötahon edustajan allekirjoitus: Liisa Rintaniemi

HUOM! Sopimukseen mahdollisesti liittyvistä tekijänoikeuksista ja muista erityisehdoista on sovittava erikseen kirjallisesti.

LIITE 2. Tutkimuslupa

Suupohjan peruspalvelu-
liikelaitoskuntayhtymä

Sosiaalipalvelut /
Sosiaalipalvelujohtaja
Esko Kiviniitty

Viranhaltijapäätöspöytäkirja

10.02.2012 § 2 2012
Asianumero

Asia: Tutkimusluvan myöntäminen Jaana Birlingille

Asian sisällön kuvaus:

Päätös: Myönnän tutkimusluvan Jaana Birlingille opinnäytetyötä varten.

Perustelut: Jaana Birling opiskelee Seinäjoen ammattikorkeakoulussa sosiaali- ja terveysalan yksikössä sosionomiksi. Hän tekee tutkintoon liittyvän opinnäytetyön, joka käsittelee kehitysvammaisten asuntoloiden asukkaiden vapaa-aikaa ja lisäksi ottaa huomioon asuntoloiden henkilökunnan ajatuksia aiheesta. Ohjaavana opettajana opinnäytetyössä toimii Kerttu Veikkola.

Aineisto on tarkoitus kerätä haastattelemalla asukkaat ja henkilökunnan haastattelu tapahtuu kyselomakkeen avulla. Haastattelut toteutetaan helmi- maaliskuussa 2012.

Tutkimuslupaan liittyvät seuraavat ehdot:

- tutkija sitoutuu tietojen käsittelyssä ja suojaamisessa noudattamaan henkilötietolain määräyksiä
- tutkimuksessa mahdollisesti syntyvät yksittäisten henkilöiden tietoja koskevat tutkimusrekisterit hävitetään tai arkistoidaan henkilötietolaissa edellytetyllä tavalla
- tutkimusraportissa ei ole yksilöitävissä tutkimuksen piiriin kuulunutta henkilöä
- mahdollisesti tarvittavassa suostumusasiakirjassa tulee ilmetä ao. henkilön lupa käyttää häntä koskevia tietoja, tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus ja mahdollisuus keskeyttää osallistuminen halutessaan
- tutkimuksen valmistuttua tutkimusraportti toimitetaan sosiaalitoimen käyttöön

Allekirjoitus:

Sosiaalipalvelujohtaja Esko Kiviniitty
020 300 1700
esko.kiviniitty@suupohja.fi

Valmistelija:

Nimike Kirjautumistunnus, etunimi Kirjautumistunnus, sukunimi
Puhelin
Sähköposti

Tiedoksiantopäivä asianosaisille: 10.02.2012

Pöytäkirjan nähtävilläolopäivä: 13.02.2012

Muutoksenhaku:

Tähän päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen ao. toimielimelle. Päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla (kuntalaki 89 §)
Muutoksenhakuohje on päätöksen lopussa.

LIITE 3. Teemahaastattelun runko

TEEMAHAASTATTELUN RUNKO

Taustatiedot

- sukupuoli
- ikä

Vapaa-aika

- Mitä on vapaa-aika?
- Mitä harrastat?
- Mitä teet töiden jälkeen?
- Mitä toivoisit vapaa-ajalta?
- Hyvinvointi

Itsemäärääminen

- Saatko itse päättää mitä teet vapaa-aikana?
- Saatko itse päättää osallistutko asuntolan toimintaan?

Henkilökohtainen apu

- Tarvitsetko toisen apua vapaa-ajallasi?

Asuntola

- Onko järjestetty mielekästä tekemistä?
- Annetaanko asuntolassa tukea sinun vapaa-ajan vietto tapoihin?

LIITE 4. Kyselylomake**Kyselylomake****Asuntolan työntekijät****Vastatessasi voit tarvittaessa jatkaa paperin toiselle puolelle.****Kuinka monta vuotta olet toiminut virassasi? _____****1. Onko asukkaille järjestetty ohjattua vapaa-ajan toimintaa?**

- Jos kyllä, niin millaista?
- Jos vastasit ei, niin mitkä tekijät sinun mielestäsi vaikuttavat tähän?

2. Onko asukkailla tällä hetkellä vapaa-ajan vietto ongelmia? Millaisia?

3. Onko asukkaiden vapaa-aika erotettu selkeästi työajasta heidän arjessaan? Perustelee.

4. Selvitetäänkö asukkaiden halu osallistua johonkin toimintaan? Miten se selvitetään?

5. Onko asukkaiden vapaa-ajan liikkumista rajoitettu? Jos kyllä, niin minkä vuoksi?

6. Jos asukkaat saavat kulkea vapaasti vapaa-ajallaan asuntolan ulkopuolella, niin missä he yleensä kulkevat?

7. Täytyykö henkilökunnan kontrolloida asukkaiden vapaa-aikaa? Jos kyllä niin minkä vuoksi?

8. Näetkö, että asukkaille on tärkeää saada viettää mielekästä vapaa-aikaa? Perustele.

9. Mitä asukkaat usein tekevät tai mistä he nauttivat vapaa-ajallaan?

10. Tarvitsevatko asukkaat mielestäsi tukea ja ohjausta, esimerkiksi harrastuksiin tai muihin asukkaan mielekkääseen vapaa-ajan vietto tapoihin? Perustele.

11. Onko Teuvalla järjestetty mielestäsi tarpeeksi kehitysvammaisille vapaa-ajan vietto mahdollisuuksia, esimerkiksi harrastustoimintaa? Perustele vastauksesi.

12. Uskotko, että mielekäs vapaa-ajan käyttö heijastuu asukkaiden olemuksessa? Jos kyllä, niin millä tavalla se ilmenee?

13. Onko mielestäsi asuntolan asukkaiden vapaa-ajan tekeminen henkilökunnan tai omaisten vastuulla? Perustele.

14. Onko asuntolassanne valittu vapaa-ajanvastaavaa henkilökunnan joukosta (joka suunnittelee esimerkiksi retket, iltaohjelmaa)? Jos ei niin miksi?

**15. Miten itse kehittäisit asukkaiden vapaa-ajan käyttö mahdollisuuksia asun-
tolassa ja sen ulkopuolella?**

16. Vapaasana

Jos haluat kertoa jotakin muuta asukkaiden vapaa-ajasta.

KIITOS!!